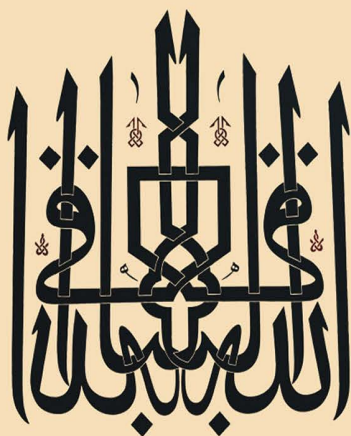

Бассам Са'ї

Чудесна мова Корану
Свідчення Божественного
походження

Бассам Са'ї

Чудесна мова Корану

***Свідчення Божественного
походження***

*Книга надрукована за підтримки
Інституту Інтеграції Знань*

**Міжнародний Інститут
Ісламської Думки**

Київ –2023

УДК 821.161.2'06-93

Чудесна мова Корану.

Свідчення Божественного походження (Ukrainian)

Бассам Саї

© Міжнародний Інститут Ісламської Думки

1444 г. за гіджрою / 2023 р. н.е.

Paperback ISBN: 978-617-7557-31-8

Miraculous language of the Quran (Ukrainian)

Bassam Saeh

© The International Institute of Islamic Thought (IIIT)

1437AH / 2015CE

ISBN 978-1-56564-665-0

IIIT

P.O. Box 669

Herndon, VA 20172, USA

www.iiit.org

Переклад: Косенко Юрій

Редактор: Микитюк Петро

Обложка: Тимчишин Ольга

Верстка: Тимчишин Ольга

Інститут Інтеграції Знань

Грузія, Тбілісі, вул. Дадіані 7,

Торговий і Бізнес-центр «Карвасла», А-508

ikiacademy.org

Усі права захищені.

Жодна з частин даної книги не може бути відтворена

без письмового

дозволу правовласника.

Погляди та думки, висловлені в даній книзі, належать автору

та можуть не співпадати з думкою видавництва,

перекладачів і редакторів.

Бассам Саї

Чудесна мова Корану. Свідчення Божественного походження / Перекл.

з англ. Ю. Косенко. Київ. 2023. 126 с.

ISBN: 978-617-7557-31-8

УДК 821.161.2'06-93

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Переднє слово.....	9
Чудесна мова Корану. Свідчення Божественного походження.....	13
Вступ.....	13
Чудо чи проста геніальність?.....	19
Що означав термін <i>іджаз</i> (чудесність) для ранніх мусульманських мислителів?.....	21
Вплив новаторства Корану на арабів часів Пророка.....	25
Справжній масштаб чудесності, виявленої у лінгвістичній новизні Корану	27
Чудесна частота коранічних інновацій	29
Приголомшливий вплив нової ритмічної структури на арабських слухачів Корану.....	30
Машина для транспортування мене назад в часі.....	32
Три словника: Коранічний, доісламський і пророчий.....	34
Нова лінгвістична революція.....	36
Індивідуальні особливості коранічних сур	38
Чи накладаються одна на одну характеристики сур?	40
Унікальний характер Корану	42
Нове лінгвістичне формулювання.....	46
Більшість лінгвістичних форм Корану не повторюється.....	48
Інтенсивна унікальність коранічних конструкцій.....	50
Коранічні лінгвістичні шаблони: їхня природа й композиція.....	55
«Принесіть суру, подібну до цих», (Коран, 10:38)	59
Новизна конструкції і виразів.....	63
Окремі слова і чудо поєднання новизни та ясності.....	72
Важливість нових термінів, котрі містяться в Корані	73

Реконфігурація лінгвістичної одиниці.....	83
Нове розташування традиційних сполучників та зв'язок.....	85
Нові відносини між словами.....	88
Новий коранічний репертуар образів.....	90
Аль-ільтіфат: лінгвістичне мистецтво, що є унікальною рисою Корану.....	99
Відкрита мова.....	108

ПЕРЕДМОВА

Мусульмани, як і решта людства, облагодіяні можливістю «читати» й споглядати послання Корану, а також розмірковувати про його походження у якості Божественного Одкровення. У цьому дослідженні автор постарався висвітлити багато чудесних мовних аспектів священного тексту, а також показати, чому його краса й досконалість стали справді новим і дивовижним явищем для мешканців Аравії VII сторіччя, які із захопленням слухали пророка Мухаммада (с.а.с.)¹, коли він вперше вимовляв коранічні аяти. Оскільки вони були носіями арабської мови і арабської поетичної традиції, вони, певною мірою, були підготованими

¹Слова «нехай благословить його Аллаг і вітає» арабською мовою. Ця фраза вживається в ісламі після згадування імені Пророка Мухаммада, а також у тих випадках, коли мова йде про нього, як про Пророка й Посланця Аллага, навіть без згадування його імені. У різних джерелах вживаються фрази «Пророк Ісламу», «Посланець Аллага», «Пророк» та інші, після яких, виражаючи глибоку повагу й за велінням Аллага, мусульмани вимовляють слова «Саллялаху алейхі ва саллям» — «Нехай благословить його Аллаг і вітає». Така традиція збережена й у даній книзі. Підґрунтям цього є припис Аллага: **«Воістину, Аллаг і Його ангели благословляють Пророка! О ви, які увірували! Благословляйте Пророка й вітайте його миром!»** (Коран: 33:56). Щоб не переобтяжувати текст книги, ми наводимо цю фразу лише один раз. Нехай читач промовить її подумки щоразу, коли побачить згадку про Пророка. — Примітка автора, дещо розширена Перекладачем.

до сприйняття Корану, і їхнє враження говорить багато про що.

Так, Одрокровення є прекрасним саме по собі. Але унікальність Корану, певна річ, не обмежується однією лише красою. Без перебільшення, геніальність мови, витонченість, ритм, багата образність, плавність, безліч метафор і концептів, небачене досі розмаїття стилів і технік прози поряд з дивовижним багатством його словника – усі ці якості навіки зробили Коран прикладом досконалості. Він одразу ж справив величезний вплив на інтелект і поведінку людини, видозмінив арабську мову і привніс у свідомість людей чудесне бачення, спрямувавши їхню увагу до вищих цінностей. Висвітлити й пояснити деякі з цих особливостей – основна мета цієї праці. Багато розмірковуючи над цією темою, автор зосереджується на питанні: що ж саме робить Коран чудесним з точки зору мови?

Ця книга є перекладом українською мовою виданої англійською мовою скороченої оригінальної праці арабською під назвою «Аль-Муджіза» («Чудо»). Вона призначена для широкого кола читачів, тому розуміння питань морфології та інших обговорюваних лінгвістичних нюансів є можливим і без упевненого володіння арабською мовою. Все ж таки, вміння читати арабською було б корисним, а може й необхідним. Намагаючись розкрити секрети коранічної мови й особливості композиції, Бассам Са'ї допомагає читачам оцінити красу Корану, сприйняти його на більш глибокому рівні й краще зрозуміти його структуру та ритм. Приділяючи особливу увагу сурі «Закутаній» (сура 74) для підкріплення свого аналізу, він вводить Одрокровення в життя, демонструючи, що кожна сура має свої відмінні риси й особливості, які забезпечують її унікальність і одночасно вписують в загальне ціле.

Жодне тлумачення саме по собі не може бути достатнім для повного розуміння Корану. Однак, ця книга може стати незамінним супутником у прагненні до кращого розуміння й набуття більшої близькості до священного тексту. В якості перекладу (смыслів Корану) у цій книзі використовується головним чином «Послання Корану» Мухаммада Асада, а також «Значення Священного Корану» Абдуллага Юсуфа Алі². Дати, які наводяться у відповідності до ісламського календаря (за гіджрою), супроводжуються позначкою «р.г.», а ті, які відповідають григоріанському календареві, зазвичай, наводяться без супроводжувальних позначок. Арабські слова, за винятком тих, які стали загальноновживаними, виділяються курсивом. Діакритичні знаки додані тільки до тих арабських імен, котрі не вважаються сучасними.

МІІД, заснований у 1981 році, є великим центром, покликаним полегшувати серйозні наукові дослідження, засновані на ісламському світогляді, цінностях та принципах. Програма досліджень інституту, семінари й конференції, проведені впродовж останніх тридцяти років, призвели до публікації понад чотирьохсот п'ятидесяти книг англійською, арабською та іншими поширеними мовами.

Ми висловлюємо вдячність та шану нашому автору, Бассаму Саї, за його співпрацю впродовж різних стадій підготовки тексту до видання. Ми також вдячні

²Йдеться про переклад книги англійською мовою, з якого, своєю чергою, було зроблено переклад українською. В україномовній версії використовується переклад смыслов Корану, виконаний М. Якубовичем. Коли автор порівнює два різних англійських переклади між собою, додатково, якщо це можливо, використовується переклад В. Рибалкіна (Прим. Пер.).

перекладачці, Ненсі Робертс, редакційно-видавничій команді в Лондонському офісі МІД й усім тим, хто прямо чи опосередковано був задіяний в процесі підготовки цієї книги до видання.

*Лондонський офіс МІД,
травень 2015*

Ім'ям Аллага Милостивого, Милосердного!

«Ми знаємо лише те, чому
Ти навчив нас». (2:32).

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Непогрішимість Корану

Той факт, що Коран є літературним шедевром, не викликає сумнівів. Також безсумнівним є те, що він демонструє унікальну й неперевершену досконалість мови, стилю, красномовства й сили, з якою мешканці Аравійського півострова VII сторіччя ніколи не зустрічалися до того часу, і з якою не стикалися відтоді. Однак, питання чудесного походження Корану досі залишається предметом дискусій. Його можна переформулювати наступним чином: Коран є твором цього світу чи світу Божественного? Докази останнього виявляються на різних рівнях знання і лишень зміцнюються у міру розвитку й під час дослідження тексту. Одкровення, що триває протягом вже багатьох сторіч. Однак, у цьому дослідженні нашої увазі пропонуються окремі маловивчені елементи коранічного тексту, які свідчать про чудесну природу його мови та про його Божественне походження.

Розмежування коранічної мови й людської геніальності – це ще один спосіб, який дозволяє з упевненістю заявити про те, що Пророк був лишень каналом для передачі кінцевого послання Бога, і що навіть найбільш обдаровані чи винятково талановиті особистості в царині літератури, ораторського мистецтва і/

чи поезії не могли б створити «хоча б одну суру, подібну до цих» (10:38).

Цей упевнений заклик довести неправдивість коранічного тексту є не тільки інтелектуальним кличем і відвертим викликом критикам – він також привертає увагу до виняткової важливості дедуктивної логіки, на сторіччя випереджаючи в цьому свій час. Нарешті, вражає та дивовижна простота, з якою подається цей найбільший з усіх викликів.

Якою ж була відповідь? Два важливих факти, які стосуються коранічного виклику, витримали випробування часом і залишаються гострою проблемою для тих, хто визнає його лінгвістичний авторитет, але не може визначитися стосовно його Божественного походження. Ось вони – ті питання, які є невід’ємною частиною будь-яких дебатів, але часто випадають з поля зору критиків:

1. У більш ніж шести тисячах аятів Корану не було виявлено жодної помилки, якої б то не було (й не тому, що їх недостатньо наполегливо шукали).

2. Незважаючи на багато спроб дослідження, які здійснювалися впродовж історії, - деякі з них були відвертим знущенням над Пророком, а інші здійснювалися провідними авторитетами в царині арабської філології (слід пам’ятати, що епоха Пророка була періодом найбільшого в історії розквіту арабської мови), - до сьогоднішнього дня усі ці починання виявлялися чимось цілком марним і недолугим.

І ми не просто звертаємося до мови в цьому випадку, оскільки хай то вперше чи після незліченних прочитань, було би вкрай важко визначити якийсь один фактор, який робить Коран найвищою мірою унікальним. Однією з характеристик унікальності Корану

є його неповторність, і метою цього дослідження є висвітлення неповторності мови Корану, таким чином, відзначається один з аспектів його Божественного авторства, а саме властива йому чудесність, яка й аналізується – це допомагає глибше зрозуміти саму сутність послання Корану. Фактично, ідеї, перспективи й світ, в який Коран занурює людину, загострене почуття моральної доброчинності та щирої віри – це фільтри самооцінки, за допомогою яких Коран закликає людину оцінити свої дії та їхні мотиви – це має дуже потужне значення з точки зору пильності, з якою ми повинні розуміти нашу реальність і наше місце в космосі, а також останній Суд, який покликаний колись таки доконати справу з ілюзією цього життя, адже усіляке фізичне існування має свій кінець.

Впродовж історії, мусульманські вчені багато писали про естетичні елементи чудесної мови Корану, як також і про інші літературні фактори, зміст та дивовижні з точки зору науки аяти. Однак, згідно з автором, ніхто не намагався висвітлити те, що він визначає як секретний аспект його мови, дещо таке, над чим ми мало розмірковуємо з плином часу внаслідок фамільярного ставлення до Одкровення. А той секрет полягає ось у чому: так, Коран був посланий арабською мовою, це так, але, водночас, ця арабська мова була новою, дивною для арабів, які вперше чули її. Дослідження того, в чому полягала ця новизна, і є предметом дослідження цієї книги.

Початкові й ранні мусульманські слухачі, таким чином, відгукувалися на слова, звуки й ритми Корану таким чином, що це полягало в глибшій оцінці його краси й величі. Дещо таке, що наші сучасні вуха, заспокоєні фамільярністю і, незважаючи на те, що ми оточені різними словниками й науковими працями,

часто виявляємося неспроможними вловити. Автор намагається прибрати цю перешкоду, хоча б певною мірою, й показати читачам Коран у новому світлі, охопити його свіжим поглядом і втілити в життя деякі з його чудес.

Хоча чудесна мова Корану була беззастережно прийнята мусульманами, тим не менш, систематичне вивчення, яке підтверджує цю впевненість шляхом методичного дослідження його мови, наскільки відомо автору, ще не здійснювалося. Таким чином, він намагається довести науково, а також шляхом порівняння мови Корану з одного боку й мови доісламської поезії з іншого, слів Пророка (хадисів) і мови арабів минулого й сучасних, що значною мірою лінгвістична чудесність Корану зумовлена тим фактом, що його арабська мова була цілковито новою.

Здійснене дослідження емпіричним шляхом доводить, що араби ніколи до послання Корану не знали такої мови і ніколи не могли відтворити її після того, тоді як мова Пророка, незважаючи на її красномовство, була збгнута й імітована, просто через те, що вона була, в будь-якому випадку, мовою людини – й одним зі згубних наслідків цієї обставини стала поява величезної кількості підроблених хадисів. Такого ніколи не траплялося з Кораном, і ніколи не трапиться, і це є ще одним свідченням того, що Коран є Словом Божим.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

«Воістину, Ми зіслали Нагадування і, воістину, Ми бережемо його!» (15:9).

Лондонський офіс МІД

ЧУДЕСНА МОВА КОРАНУ

Свідчення Божественного походження

Вступ

Це все почалося у 1989 році, коли Оксфордський центр ісламських досліджень попросив мене виступити з циклом лекцій перед британськими студентами, які бажали краще пізнати арабську мову шляхом вивчення Священного Корану. Після спроб перекласти смисли Корану моїм студентам англійською мовою, вони засипали мене питаннями. Це було своєрідним викликом, адже виходило за рамки лінгвістичних традицій і правил, знайомих і звичних для перекладачів та філологів.

Тоді, - так сталося, - я саме редагував книгу, присвячену андалузському періоду, робив я це разом з британським сходознавцем і колегою по роботі в Інституті Сходознавства при Оксфордському університеті. Одного разу мій друг запитав мене: «Як буде правильно арабською: «ма заля» (ما زالا) чи «ля заля» (لا زالا)?». Довго не думаючи, я відповів: «ма заля». Після деякого обговорення, однак, він наполягав на тому, що правильно буде «ля заля», тоді як я наполягав на тому, що правильно буде «ма заля». Зрештою, він вразив мене сказавши: «Добре, але тоді або ти помиляєшся, або Бог! Адже, як би там не було, в Корані вживається тільки «ля заля»!».

На якусь мить я втратив дар мовлення. Потім я зосередився і запитав його своєю чергою: «А як би ти переклав дієслово «кяна» англійською?». «Був», - відповів він без вагань. «Якщо це так», - продовжив я, - «то як би ви тоді переклали наступну фразу з Корану: «ва кяна Аллагу г'афуран рахіма»?». «І Бог є Тим, Хто Вибачає, Милосердним». Відповів він упевнено, як і раніше. «А де ж дієслово «кяна» в цьому перекладі?», - хотів би я знати. Однак, він не зміг мені відповісти, оскільки єдине дієслово, яке можна використовувати в цьому випадку – «є», що відповідає арабському «якуну» чи «інна», але аж ніяк не дієслову «кяна» в минулому часі.

Коран має унікальну мову й лінгвістичний стиль, які відрізняються від використовуваних нами у повсякденному мовленні, як офіційному, так і побутовому. Ніхто, навіть сам пророк Мухаммад, ніколи не використовував минулий час дієслова «кяна» для вираження слова «є». Проте, саме таке використання зустрічається в Корані 190 разів. Коли я знову звернувся до Корану для того, щоби перевірити те, що мій друг-сходознавець говорив про використання фрази «ма заля», я був здивований, виявивши, що сказане ним було не точним, і що Коран використовує заперечну частку «ма» тільки в минулому часі, тобто, як у фразі «ма заля», а заперечну частку «ля» тільки в теперішньому часі, як у фразі «ля йазалю». Таким чином, ми не знаходимо ні фразу «ля заля», ні «ма йазалю» ніде в Корані. Однак, найдивовижнішим було те, що я виявив, що Коран використовує дієслова як в минулому (заля), так і в теперішньому часі (йазалю) у формах, які відрізняються від тих, котрі використовуються нами, людьми, у нашому мовленні. Коли ми говоримо: «ма заля аль-матару йахтулю», що буквально означає

«дощ не припинив йти», слухач розуміє цей вислів таким чином, що дощ йшов раніше і не припинив йти і зараз. Використання виразу «ма заля», отже, охоплює певний проміжок минулого й теперішнього часу, але аж ніяк не майбутнього. Таким є загальноприйняте вживання цього дієслова серед людей. Однак, фраза в минулому часі «ма заля» у двох аятах Корану, в яких вона зустрічається, стосується тільки минулого часу, без охоплення теперішнього часу. Ось ці аяти:

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا

«Вони голосили так (ма залят тільки да'ва-гум), доки Ми не перетворили їх на зів'ялу ниву» (21:15).

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا
جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنَ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا
كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنِ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ

«Раніше до вас приходив Юсуф із ясними знаменнями, але ви не перестали сумніватися в тому, з чим він до вас прийшов. А коли він помер, ви сказали: «Після нього Аллаг уже не відішле посланця!» Так Аллаг збиває зі шляху того, хто порушує межі й сумнівається!». (40:34).

Перший з цих двох аятів означає, що люди продовжували голосити доти, доки не були знищені, і все це сталося в минулому, тоді як другий аят говорить про те, що люди часів Йосипа були віддані своїм сумнівам, котрі стосувалися його послання, доти, доки він не помер. І це все також відбувалося в минулому. В обох цих випадках, дії, в тому, що стосується початку й завершення, мали місце саме в минулому, вони не

простягалися у сферу теперішнього часу.

Що стосується використання в Корані фрази в теперішньому часі «ля йазалю», вона охоплює минуле, теперішнє і майбутнє. Яка би дія не описувалася у якості такої, що сталася в минулому, вона все ще відбувається в теперішньому й буде відбуватися в майбутньому. Цей семантичний феномен спостерігається в наступних трьох аятах:

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

«Тебе запитують про боротьбу під час забороненого місяця. Скажи: «Боротьба у цей час – великий гріх. Але збивати інших зі шляху Аллага, не вірити у Нього, у Заборонену Мечеть, виганяти звідти людей – ще більший гріх перед Аллагом. Смута – більший гріх, ніж боротьба. Тож вони не припинять (ля йазалюна йукатілюнакум) боротися проти вас доти, доки, якщо зможуть, не відвернуть вас від релігії вашої. А якщо хтось із вас відступить від своєї релігії та помре невіруючим, то марними стануть його вчинки у земному житті та житті наступному Такі будуть жителями вогню – і будуть вони там довіку!» (2:217).

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

«Будівля, збудована ними, завжди буде сумнівом у їхніх серцях ((ля йазалю буньянутум

аллязі банав) – доки їхні серця не розірвуться! Аллаг – Всезнаючий, Мудрий!». (9:110).

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ
إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ

«Якби твій Господь побажав, то зробив би людей єдиною громадою, але вони сперечаються далі ((ва ля йазалюна мухталіфун), крім тих, кого помилював Господь твій. Для цього Він їх створив. І справдиться слово Господа твого: «Я неодмінно заповню геєну джинами й людьми – всіма!» (11:118-119).

Інтелектуальне знайомство з Іншим, яке відбувається в сучасному Західному світі, було тим, що в першу чергу спонукало мене перевірити ще раз моє звичне прочитання Корану. Це моє прочитання було приголомшене небезпечним ефектом знайомства і щоденного повторення, що робить нас сліпими по відношенню до багато чого з того, що переживали й розуміли араби часів Пророка, коли вони вперше чули аятів, які почав отримувати Посланець від Бога у вигляді Одкровення. Ці ранні слухачі Корану були шоковані і вражені його новаторством, оскільки вони побачили стиль, який відрізняється повністю від того, з чим вони були знайомі. Ці шок та приголомшення, згодом, перетворилися на критичні питання: «Що відбувається довкола мене? Що б це не було, це має бути надто далекосяжним і критичним, щоби не бути нічим іншим, окрім як характерним стилем письменника-початківця, натхненного поета чи майбутнього провидця».

В першому томі цієї книги, я спробував показати читачам ці коранічні секрети так м'яко і ненав'язливо, наскільки це можливо. Вчиняючи так, я висвітлив

зміни, які Коран увів у лінгвістичну матрицю арабської мови, супроводжуючи кожен новий елемент детальним поясненням його природи й типу. Текстуальна підтримка взята з різних сур Корану, спеціальне розуміння приділяється сурі «Закутаній», одній із найбільш ранніх сур, і тому, як вона стикнулася з арабською лінгвістичною традицією. Більшість розділів цієї частини, так чи інакше, мають справу з новаторськими лінгвістичними, граматичними й риторичними аспектами цієї сури. У другому томі, я застосував феномен, який обговорюється у першому томі, по відношенню до кожної конкретної сури Корану. Я почав з однієї з найкоротших сур, яка найчастіше декламується, а саме з сури «Аль-Фатіха» (1). Потім я перейшов до останніх двадцяти сур, починаючи з сури «Люди» (114), «Світанок» (113), «Щирість» (112) і так далі, рухаючись назад до сури «Смоква» (95).

Незважаючи на безсумнівно піонерську природу цієї праці, яку ми здійснили, яка не стримувалася давньою тенденцією приховувати істинну природу лінгвістичної інновації, котра характеризує Коран, проникливий дослідник ніколи не повинен випускати з поля зору той факт, що незалежно від того, які об'єктивні форми чи підходи набуває його дослідження, будь-яка людина, займаючись тлумаченням чи лінгвістичним аналізом Корану й будь-яким розкриттям його чудесності, нехай то у сфері мови, риторики чи науки, може скоїти помилки, адже це процес зважування ймовірностей і можливість скоєння помилок завжди залишається реальною. Відповідно, все, що ми спробували запропонувати в результаті дослідження, є не більш ніж щирою спробою наблизитися до абсолютної істини, яку, в кінцевому рахунку, ми не здатні збагнути повністю, оскільки маємо справу з нескінченним, з Бо-

жественним і з чудесним, будучи озброєними тільки нашими слабкими й обмеженими можливостями.

Чудо чи проста геніальність?

Впродовж усього свого життя у мене було тверде переконання в чудесності мови Корану. Спочатку я дотримувався цієї впевненості тільки тому, що я мусульманин, але навіть так, я, у дійсності, не був здатним оцінити цю чудесність розумом; мені не вистачало здатності розрізнити її чітко за допомогою тих примітивних засобів, які були в моєму розпорядженні. Однак, у мові Корану я вбачав чарівливу красу, безмежну виразність, красномовство, ритм, неповторність і ємність. Чого мене не вдавалося збагнути, так це того, що ці якості є чимось одним, а чудесність – чимось іншим – чимось глибшим, більш незбагненим, тоншим і більшою мірою таким, що перебуває за межами людської досяжності. Я завжди сподівався на те, що колись мені вдасться по-справжньому збагнути арабську риторику, я зможу ідентифікувати чудесність Корану так, як це не було зроблено в жодній іншій книзі з тих, котрі я прочитав, щоби продемонструвати це науковим та неспростовним способом.

Автори таких книжок, звісно, вживали слово «чудесність» (*іджаз*) у своїх назвах. Однак, усі ці книги говорили про те, що Коран є красномовним, прекрасним, чарівливим і точним у висловах. Усі ці якості ми можемо знайти, тією чи іншою мірою, в літературних працях, створених різними мовами й різними людьми у світі. На гадку легко можуть спасти численні генії, які підкорили світ своїми літературними, інтелекту-

альними й художніми творами. Але якими б словами не описувалися такі твори і якими б чеснотами вони не були наділені, жоден з них не може по праву вважатися таким, що описує справжню чудесність. Чому ж ми тоді наполягаємо на чудесності Корану і тільки його одного? І в чому полягає чудесність Корану, якщо чудесність визначається як те, що перевершує людські можливості? Підбиваючи підсумок, різні риси цих шляхетних творів можуть межувати з чудесністю. Однак, навіть цього не буде достатньо для того, щоби продемонструвати неспростовним науковим способом, чудесність, наявність якої ми сподіваємося виявити й продемонструвати.

В моєму житті, після отримання ступеня бакалавра в галузі арабської мови, я зіткнувся з тим же залишеним без відповіді питанням. Тоді я здобув ступінь магістра, а потім став доктором філософії в царині арабської літератури. І знову, однак, я все ще не вважав себе спроможним побачити чудесний аспект мови Корану, незважаючи на той факт, що, з моєї точки зору, принаймні, я став дослідником літератури й критиком, досвідченим в мистецтві філології й літератури.

Оскільки я шукав підвалини своєї віри в чудесність Корану, я постійно стикався з методологічною дилемою, а саме, як примирити те, що я є і мусульманином, і дослідником. Чи, спрощено, як я можу примирити релігійне почуття і його здатність впливати, мою початкову переконаність в чудесній природі Корану, істинності ісламу та його Писання, з суворим абстрактним науковим аналізом, чий вердикт є непідвладним емоціям, вірі, індивідуальним інтерпретаціям чи упередженості? Де знаходиться туманна, розмита межа між людською геніальністю з одного боку і з Божественним чудом з іншої, чудом, яке підтверджу-

ється науковими фактами і цифрами вердиктів, які не асоціюються з якимись особистісними вподобаннями, змінюваними людськими підходами, кон'юнктурою, ймовірностями й очікуваннями?

Потім настала третя фаза мого академічного життя, коли я зіткнувся обличчям до обличчя з невідкладним і клопітним питанням: в чому саме полягає чудесність Корану в плані мови? Ставлячи це питання, я використовував слово «чудесність» у його справжньому, початковому сенсі, а не просто в сенсі геніальності, красномовства, особливості, точності й краси. Я почав перейматися питанням чи не втратило слово «чудесність» свого значення для нас, ставши чимось на кшталт поняття, чиє початкове значення ми більше не пригадуємо і не визнаємо, і яке для нас більше не означає нічого, окрім переваги, досконалості чи геніальності.

Що означав термін *іджаз* (чудесність) для ранніх мусульманських мислителів?

Мусульманські вчені як раннього, так і більш пізніх періодів, невтомно докладали зусилля для здійснення досліджень у царині того, що вони називали чудесністю Корану (*іджаз аль-Куран*). Такі дослідження мали справу з трьома головними напрямками:

1. Естетичний або риторичний аспект Корану: Дослідження, які мають справу з цим аспектом мови Корану, покликані продемонструвати, що Коран є естетичним чудом в сенсі своєї мови й композиції. Першими вченими, котрі розвинули цю

тему, були Аль-Джахіз (255 р.г./869 н.е.), Абуль-Хасан Алі аль-Руммані (374 р.г./984 н.е.), Мухаммад ібн Язі даль-Васиті (306 р.г./918 н.е.), Абу Зайд аль-Балхі (323 р.г./934 н.е.), Абу Хіляль аль-Аскарі (395 р.г./1005 н.е.), Аль-Хаттабі (378 р.г./988 н.е.), Абу Бакр Мухаммад ібн аль-Таййіб аль-Баккилані (404 р.г./1013 н.е.), Аль-Каді Абдул-Джаббар аль-Асадабаді (416 р.г./1025 н.е.), Абдул-Кагір аль-Джурджані (474 р.г./1078 н.е.), Ібн Абі аль-Ісба (654 р.г./1256 н.е.), Ібн аль-Кайїм аль-Джавзія (751 р.г./1350 н.е.), та інші. Однак, краса залишається відносним феноменом, котрий, як такий, є предметом суперечок, і стандарти краси можуть відрізнятися між собою у різних людей. Отже, слід визнати, що якщо в буквальному сенсі цього слова будь-який західний лінгвіст, котрий не є мусульманином, застосував би ті самі методи й підходи, що й мусульманські вчені, які займалися дослідженнями Корану, то він дійшов би висновку, що генії на кшталт Шекспіра, Данте, Руссо й Гете також були «богами».

2. Аспект виразності: Дослідження, які мають справу з виміром виразності Корану, спрямовані на те, щоби показати як саме Коран є лінгвістичним чудом, вони базуються на точності його виразності. Автори таких досліджень обговорюють тонкі відмінності між коранічними термінами, структурами й виразами, які хоча й здаються схожими, на справді не є такими. Такі терміни, структури й вирази, котрі стали відомими серед вчених під назвою *муташабігат аль-Куран*, були розглянуті Аль-Джахізом у його книзі «Аль-Байян ва Ат-Табйїн». На них також посилався Аль-Каді Абдул-Джаббар у своїй книзі «Муташабіг аль-Кур'ан», і Мухаммад ібн Абдуллаг аль-Іскафі (помер у 420 р.г./1029 р.н.е.) у своїй книзі під назвою «Дуррат ат-танзіль ва гуррат ат-тавіль», і Фахруддін

ар-Разі (помер у 606 р.г./1209 н.е.) в «Асрар ат-танзіль», і Мухаммад ібн Хамза аль-Кірмані (помер в 505 р.г./1111 н.е.) в «Аль-Бурхан фі тавджіг муташабіг аль-Кур'ан», та інші.

3. Науковий аспект: На противагу популярним віруванням, ця тема почала розроблятися доволі рано у писемній ісламській традиції. Ранні ісламські вчені, а також вчені більш пізнього часу, намагалися продемонструвати чудесну природу Корану, спираючись на той факт, що він говорить про космічну реальність і природні феномени, які були відкриті через тривалий час після того, як сам Коран був посланий. Якби ці твори не були такими неупорядкованими та ненауковими, вони були б практично беззаперечними. На жаль, однак, більшість з-поміж сучасних вчених, які займалися цією темою, зробили лише ненабагато більше того, щоби дурити себе й своїх читачів. Вони не виявляли ознак володіння спеціальними знаннями чудесності, яку мали намір продемонструвати, не презентували вони свої праці в академічному вигляді, оскільки у їхніх працях немає ніякої документації чи цитат з наукових праць західних вчених, як і посилань на наукові дослідження описуваних феноменів. Ранніх вчених можна пробачити, значною мірою, за те, що вони не посилалися на такі джерела, і вони у дійсності були більш систематизованими, ніж праці їхніх сучасних колег. Ранні мусульманські мислителі оволодівали науковими дисциплінами і відкриттями тих часів. У дійсності, вони були першими авторитетами у таких справах, оскільки людська цивілізація того часу була описана ними з усією ретельністю. Мусульмани говорили, а світ слухав. Мусульманський світ диктував, а решта світу записувала. Сьогодні, навпаки, все кардинально змінилося. Центри академічної й наукової

думки, відкриттів та інновацій і ухвалення рішень перемістилися в інший регіон світу, і про цивілізацію тепер пишуть зліва направо. Перші мусульманські вчені, які писали на тему «наукової чудесності» (аль-іджаз аль-ілмі) – це Аль-Джахіз, Ібн Сурака (помер в 415 р.г./1023 н.е.), Аль-Маварді (помер в 450 р.г./1058 н.е.), Аль-Газалі (помер в 505 р.г./1111 н.е.), Аль-Каді Ійяд (помер в 544 р.г./1149 н.е.), Фахруддін ар-Разі, Ібн Абі аль-Фадль аль-Мурсі (помер в 655 р.г./1257 н.е.) і Дауд аль-Антакі (помер в 1008 р.г./1599 н.е.). Серед мусульманських вчених більш пізнього часу, які займалися цією темою, були Аль-Іскандарані (помер в 1307 р.г./1889 н.е.), Абдур-Рахман аль-Кавакібі (помер в 1320 р.г./1903 н.е.) і Тантаві Джавгарі (помер в 1359 р.г./1940 н.е.). Рух з написання творів на цю тему набрав обертів у двадцятому сторіччі, внаслідок чого з'явилася серія книг, які мають справу з тим, що можна назвати числовою чудесністю (*аль-іджаз аль-ададі*) Корану. Однією з найперших книг такого ґатунку була книга «Аль-Іджаз аль-ададі фі аль-Кур'ан аль-Карім» Абдур-Раззака Навфалі, яка з'явилася у 1970-ті роки, на їх початку. У своїй книзі, Навфаль наводить довгі списки «спарювань» (*аль-масані*), на яких базується мова Корану. Ми виявляємо, що, наприклад, слова, які означають «ніч» (*лайл*) і «день» (*нагар*), зустрічаються однакову кількість разів в Корані. Подібно до цього, слова, які означають «Рай» (*аль-джаннат*) і «Пекло» (*ан-нар*) зустрічаються однакову кількість разів, і слова, які стосуються янголів (*малаіка*) й демонів (*шай-атін*) зустрічаються також однакову кількість разів. Він також зазначає, що слово «місяць» (*шагр*) зустрічається рівно дванадцять разів в Корані, тоді як слово «день» (*йавм*) зустрічається саме 365 разів. Фахруддін ар-Разі був першим, хто звернув увагу на це лінгвіс-

тичне чудо Корану в контексті обговорення терміну «аль-масані» в сурі «Аз-Зумар» (39:23), що свідчить про Коран, як про «Божественне Писання, повністю самодостатнє (*кітабан муташабіган*), в якому кожне ствердження (істини) повторюється багаторазово в різних варіаціях (*масанійя*) – це Божественне Писання, яке викликає захват у всіх, котрі є богобоязливими...». Що стосується цієї книги, вона буде зосереджуватися винятково на тому, що я вважаю справді чудесним аспектом мови Корану, а саме на її новаторстві. Це новаторство не обмежується словом тут і висловом там. Радше, воно охоплює мову усього Корану від початку до кінця: вертикально й горизонтально, лінгвістично й риторично, на рівні слів, часток, структур і висловів; у сенсі формулювань, ритмів, образів і пояснень, і з інтенсивністю, до якої жодна людина не спроможна навіть наблизитися, не те, щоб відтворити. Ще, незважаючи на цю лінгвістичну новизну Корану, він зберігає основи арабської мови і є цілком зрозумілим для людей, котрі слухають його. У дійсності, вони не лише розуміють Коран, незважаючи на новаторство його мови; вони залишаються надзвичайно враженими ним.

Вплив новаторства Корану на арабів часів Пророка

Новаторство Корану, яке виявляється на різних рівнях, як у плані стилю, так і змісту – від вибору слів, до виразів, граматики, морфології й риторики – було джерелом зачудування й подиву для тих, хто чув Одрокнення вперше. Проста коранічна фраза, яка

складається з трьох слів, така як *фасда бі ма ту'мар* («Проголоси те, що тобі наказано...», 15:94), спонукала одного араба-бедуїна вигукнути: «Що це я чую? Це не проста людська мова!». Потім він впав долілиць зі словами: «Ці слова були настільки красномовними, що я падаю долілиць, поклоняючись тому, хто це сказав».

Тут йдеться про щось тонке й чудесне, а наші сучасні вуха нездатні це розрізнити. Як можемо ми почути це вухами Омара ібн аль-Хаттаба чи того бедуїна-араба, про якого згадали вище, які підкорилися Богові тієї миті, коли почули Священний Коран? Якби ми могли якимось чином замінити наші вуха їхніми вухами, може ми змогли би вловити ті самі чудесні якості, які вловлювали вони? Може нам би вдалося збагнути завдяки мові те, що збагнули вони, і вловити те, що виблизає з поля зору нашої уваги?

Я завжди задавався питанням, як Коран міг кинути виклик арабам того часу, щоби вони створили щось подібне на нього. Такий виклик був провокаційним, але він також був реалістичним і розумним. Адже кинути виклик і закликати їх створити тільки десять сур – це вже було дивовижним і навіть трохи тривожним, оскільки свідчило про могутню впевненість тієї сторони, яка кидала цей виклик. Але потім цей виклик повторювався, і не раз, а двічі, у двох різних сурах, які були послані у зовсім різний час (сура «Корова», 2:23 і сура «Юнус», 10:38) – створити єдину суру, подібну до коранічної, це було вже чимось більш ніж екстраординарним. Це свідчило про щось значно більше, ніж про просту впевненість сторони, яка кидала виклик. А що якби цей виклик дійсно був би прийнятий? А що, якби їхні провідні поети, літератори, оратори, лінгвісти й генії об'єдналися б для того, щоби написати одну маленьку суру, таку завдовжки, як сура «Ранок» (93), чи

навіть ще меншу, як, наприклад, сура «Передвечірній час» (103) чи сура «Аль-Каусар» (108)? Це було би питанням складання одного рядка, не більш того! Невже це могло бути настільки неможливим для них? Чи не мав Коран своєї власної мови, якою вони не володіли?

Справжній масштаб чудесності, виявленої у лінгвістичній новизні Корану

Коли я зібрався відповідати на ці питання шляхом привнесення мови Корану в мою лінгвістичну лабораторію і досліджування його, так би мовити, під мікроскопом, у мене не було реальної концепції того, як це слід робити. Ніколи раніше я не усвідомлював, кажучи цілком відверто й чесно, що за кожним аятом, за кожним виразом – і я майже готовий сказати, за кожним словом – Корану приховується чудо, чи «винахід», а іноді більш ніж один винахід, навіть ліпше сказати часто. Це вразило мене настільки, що я не міг придумати нічого кращого, ніж застосувати цей неадекватний людський термін для опису чуда, що його людська мова не здатна охопити. Окрім усього, «Бог – найдосконаліша подоба». Тому, я схилив голову перед найвеличнішою мудрістю, яка міститься у цьому Божественному дарунку.

Я виявив, що коли б я не підходив до розгляду мови Корану, намагаючись розкрити його секрети, я відчував себе пігмеєм, який намагається виміряти палець на нозі величезного гіганта. Те, що ми знаходимо в цій мові – це не наукове відкриття/винахід того типу мудрості, з якою ми стикаємося у наш час і в наше сто-

річчя. Радше, це складається з безперервних серій дивовижних лінгвістичних інновацій, з розмаїттям рис і форм. Вони пов'язані одна з одною таким чином, що як би хто не намагався їх імітувати, він наштотується на нездоланну стіну й розуміє, що тут немає місця для гордощів чи пихатості.

Припустимо, у вас є прекрасний сад, де ви проводите час щодня, нюхаєте квіти, знаходите нові бутони і зриваєте плоди з того чи іншого дерева. І, уявімо, хтось прийшов і сказав вам, що в саду, в якому ви щодня отримуєте насолоду і де ви регулярно бачите предмети дивовижної краси, є тисячі неймовірних секретів, які ніколи не траплялися вам на очі і ви навіть ніколи не думали про те, що вони могли бути у вас під боком. Понад те, припустімо, що ця людина запропонувала дати вам окуляри, які можуть посилити ваш зір і показати все у такому світлі, в якому ви ніколи не бачили цього в минулому, і тепер біля кожного каменя в тому саду ви знаходитимете дорогоцінну перлину, між кожними двома листками троянди – витончений листочок зі срібла, під корою кожного дерева – живицю з найкращих парфумів, а між кожною парою пилинок – дрібку дорогоцінного металу. Припустімо, ви виявили, що все це було у вашому саду, а й не гадки не мали про це!

Найкраща частина роботи, яку я здійснив у процесі підготовки до написання цієї книги, полягала в тому, щоби дивитися крізь такі спеціальні окуляри. І щойно я знайшов їх, я сповнився рішучості вручити такі само окуляри читачам Корану, щоби вони, самі вдягнувши ці нові окуляри, змогли звільнити себе від смертельної фамільярності, яка знищила їхню здатність бачити безмежні, дивовижні чудеса мови, яка так довго перебувала в полі їхнього зору, а вони так і не пізнали її.

Чудесна частота коранічних інновацій

Я пам'ятаю, як колись побачив ребус, котрий складався з чогось схожого на дивний, високий гірський хребет. Те зображення було настільки вражаючим і моторошним, що здавалося, ніби було зняте на поверхні Місяця чи Марса. Коли я перегорнув сторінку для того, щоб дізнатися, що ж там усе-таки зображено, то виявилось, що це лишень дуже збільшене зображення відбитка людського пальця. Такими ж, я підозрюю, будуть почуття у читачів, коли вони ознайомляться з контурами мови Корану, адже те, що нам вдалося виявити на даний момент, - це збільшувальні лупи з особливою різкістю, які ми й пропонуємо взяти в руки читачам. За допомогою цього інструменту, читачі зможуть нарешті вловити й, хоча б мимохідь, побачити чарівливі лінгвістичні явища у всій їхній приголомшливій красі.

Якщо ми поглянемо на один з цих феноменів ізольовано, у відриві від тих, котрі передують йому, у нас може виникнути спокуса зробити судження й задуматися: це дійсно інновація. Але хіба інновація коли-небудь вважалася чудом? І ми будемо праві, заперечуючи таким чином, адже, у дійсності, не може бути виправдання тому, щоби чудесність Корану засновувалася тільки на двох чи навіть трьох окремих випадках. Однак, коли ми виявляємо щільність і частоту інноваційного феномену, який простежується в аятах і сурах Корану, коли ми бачимо як одне слідує за іншим безперервно – на одному подиху, без будь-яких пробілів, і коли ми бачимо як кожне слово, структура і вираз в Корані містять у собі чудеса експресивної інновації усіх відтінків та форм, ми починаємо відчувати справжню

лінгвістичну чудесність Корану і неможливість його наслідування, неможливість його підробки.

Хтось може запитати: чи існує щось таке у цьому світі, що неможливо підробити? Людям вдається підробляти американський долар, британський фунт стерлінгів, євро і більшість, - якщо не всі, - інших валют світу. Вони підробляють статуї, літературні твори, античні колони й монети, живопис найбільших та найвідоміших художників світу. Так чому ж хтось не міг би написати одну чи дві сури, дуже схожі на коранічні? Проте, одна справа підробляти щось так успішно, що люди нездатні відрізнити підробку, принаймні, спочатку, адже у цьому випадку вони вас покарають так, як ви того заслуговуєте, коли підробка буде виявлена, навіть якщо й будуть потайки захоплюватися вашою майстерністю. Але цілком інша справа, підробити щось, а реакція людей при цьому полягатиме тільки в глузуванні, презирстві та звинуваченнях у невігластві й розбещеності. І саме цей останній сценарій очікував і очікує кожного, хто наважувався чи наважиться імітувати мову Корану.

Приголомшливий вплив нової ритмічної структури на арабських слухачів Корану

Для примітивних арабів-бедуїнів, котрі жили в часи пророка Мухаммада, Одкровення Корану було порівнянним з появою велетенської літаючої тарілки просто перед їхніми очима: дивне, сповнене мудрості, майстерно злагоджене. Як і інші люди того часу, араби в цілому не приймали нові форми виразності, хай то в

поезії чи в прозі, поки їхні вуха не звикали до їхнього особливого ритму, стилю й структур впродовж кількох поколінь. Якщо письменник, оратор і поет відходили від звичних форм, слухачі не могли почути нічого, окрім хворобливого дисонансу, а для зміни ставлення вони мали слухати це роками, і тоді це ставало частиною їхнього визнаного лінгвістичного спадку.

Примітно, однак, те, що вони не відчували дисонансу такого ґтибу, коли вперше почули Коран, з його колосальними вербальними, граматичними й виразними новаціями. Завдяки своїй унікальній, повторюваній організації, цим новоявленим лінгвістичним феноменам судилося побудувати свій особливий ритмічний репертуар, впливаючи на слух, серця та розум, впродовж безпрецедентно короткого проміжку часу. На противагу тому, що можна було очікувати, саме ритм і мелодійність його мови з самого початку приваблювали арабів часів Пророка до Корану з тієї миті, як тільки вони з ним познайомилися, і йшлося як про звуки декламації, так і про емоції та образи, які несли його значення. Не дивлячись на те, що це було цілком новим для арабів, цей новий ритм і звучання були, тим не менш, прийнятними і навіть віталися, хоча вони приголомшували навіть найбільш красномовних і досвідчених в царині літератури політеїстів. Саме представники цієї групи, коли чули Коран, не могли стримати виявів свого захоплення, навіть незважаючи на своє невірство. Не дивлячись на свою відмову стати мусульманином, Аль-Валід ібн аль-Мугіра, провідний політеїст того часу, високо відгукнувся про Коран, кажучи:

«Присягаюся Аллагом, серед вас немає людей, які краще мене розбиралися би в поезії. Ніхто не знає краще мене ні (розмір віршу-

вання) раджаз, ні касиду, ні вірші джіннів. Присягаюся Аллагом, його (випадок) не схожий на жоден з перерахованих мною. І, присягаюся Аллагом, його слова є неймовірно приємними, і їм властива витонченість. Крона його слів є плодовитою, корінь – соковитим і потужним, і, безсумнівно, слово це звеличиться, і ніщо не зможе стати вищим, ніж воно, і воно на друзки розіб'є все, що є нижчим, ніж воно».

Машина для транспортування мене назад в часі

Щоразу я запитував сам себе, чи не можна винайти якусь машину, яка могла би перевезти мене в часі на чотирнадцять сторіч назад, щоб я зміг почути Коран вухами арабів 7-го сторіччя, які мешкали в пустелі і які були першими слухачами Корану. Чи не вдалося б мені, запитував я себе, стерти мою коранічну пам'ять, і навіть мою ісламську пам'ять, і стати, таким чином, доісламським арабом, який жив у сторіччя послання Корану? Якщо так, я зміг би почути Коран таким, яким він посилався, аят за аятом, слухати його незайманими вухами, які ніколи раніше не чули Коран так часто, що сама ця обставина тепер заважає мені сприйняти його геніальність, новизну та унікальність. Який це мав бути чудовий досвід для мусульман сьомого сторіччя, які отримували Одкровення від Самого Бога – вперше!

Як то мало їх хвилювати, - слухати Божественні справжні веління, так би мовити, «в прямому ефірі»,

стосовно усіх їхніх практичних турбот: веління, які можуть потягти за собою виправдання чи осуд, обіцянку чи погрозу для людей, серед яких вони жили повсякденним життям. На що це мало бути схожим для них, чути те, що Бог вирішив сказати, коли Божественна мова досягала їх щоденно і навіть кожної години, у світах, які були настільки широкими, що їхній розум навряд чи міг це збагнути?

Спробуйте разом зі мною подивитися якого штибу вплив наступних аятів був на розум арабів сьомого сторіччя, які чули їх вперше:

«Вони не оцінили Аллага гідною мірою! Уся земля буде Його жменею в День Воскресіння, а небеса будуть згорнуті Його правицею! Пречистий Він і Вищий за те, що Йому додають у поклонінні! Засурмлять у ріг, і ті, хто на небесах і на землі, будуть уражені, крім тих, кого побажає [залишити] Аллаг! А потім засурмлять іще раз, і тоді вони встануть і будуть дивитися. Земля заясніє світлом її Господа. Буде покладено Писання, приведуть пророків та свідків. Між усіма справедливо розсудять, і нікого не буде скривджено», (39:67-69).

Тепер, через чотирнадцять сторіч після того, як ці аяти були послані, ви можете не відчувати нічого, але приголомшливе послання, яке вони несуть, послання, яке розширило би уяву арабів сьомого сторіччя – а, можливо, також і не арабів – було безмежним. Настільки більш викличним це мало бути тоді, якщо це послання було послане у нових, осяйних шатах, оздоблених безліччю лінгвістичних форм, з якими жоден араб не був знайомим на той час, і які мали таку інтенсивність, що їхній розум був просто нездатним пізна-

ти й збагнути її цілком і повністю? Чи можемо ми відновити ті яскраві моменти, які вивільнили таку силу, можуть, віру, довіру й рішучість у свідомості й серцях перших мусульман, що вони виявилися здатними побудувати цивілізацію, яка змінила плін історії?

Доісламська поезія й пророчі хадиси є єдиними двома підтвердженими джерелами, на підставі яких ми можемо реконструювати мову, котра була сучасною мові Корану. Отже, у намаганні відновити ті яскраві моменти, про які я говорив вище, я вирішив видалити коранічну пам'ять з жорсткого диску мого мозку й замістити її, перш за все, поетичною пам'яттю доісламських арабів, а потім – пам'яттю пророчих хадисів.

Три словника: Коранічний, доісламський і пророчий

У спробах ідентифікувати стилістичні відмінності між Священним Кораном та до ісламською поезією й пророчими хадисами я особливо зосередився на поезії. Електронні енциклопедії, доступні для нас, нараховують близько двадцяти тисяч віршів доісламської поезії. Ця кількість віршів дорівнює, або є трохи більшою, обсягу Корану, хоча ми знаємо, що, ймовірно, значно більша частина доісламської поезії була втрачена, а вціліла менша частина.

Доісламська поезія має особливу лінгвістичну якість, яку легко відрізнити від мови Пророка, навіть незважаючи на те, що він народився й жив у самий розпал доісламського періоду. Подібним чином, пророк Мухаммад мав свій власний лінгвістичний стиль, який можна чітко відрізнити від мови Книги, яку він

приніс нам. Понад те, ці три мови ніколи не змішувалися, навіть найменшою мірою. Ці факти слугують чітким доказом надійності текстів, які дійшли до нас і записані саме в таких трьох лінгвістичних стилях, жоден з яких не проникає в інші два і не перекривається з ними. Навпаки, можна виявити, що стилі доісламських поетів часто нагадують один одного і перекриваються до такого ступеню, що ті, хто їх вивчає, виявляють неможливим встановити чіткі й однозначні категорії відмінностей між творами різних доісламських поетів, спираючись на їхні стилі й лінгвістичні особливості. Навіть, хоча ці поети й відрізняються один від одного в сенсі сили чи слабкості, чистоти стилю, витонченості, простоти, заплутаності і так далі, жоден літературний критик не наважився би стверджувати з абсолютною впевненістю, що така чи інша поема була написана таким-то конкретним доісламським поетом радше, ніж іншим, тоді як навіть звичайний читач Корану здатний сказати зі впевненістю, що така ось фраза чи пасаж – це з Корану, а ця ось – ні.

Незважаючи на той факт, що мова пророчих хадисів, тобто, мова, яка використовувалася самим Пророком, мала відчутти на собі вплив, хоча й поверховий, мови Корану, цей вплив є помітним навряд чи більше, ніж в одному відсотку усього корпусу хадисів. І цей вплив не змінює фундаментального характеру літератури з хадисознавства. І тому, я прагнув у процесі цього дослідження ідентифікувати широко розповсюджені й радикальні стилістичні й лінгвістичні відмінності між пророчими хадисами й Кораном у сподіванні висвітлення цього питання для орієнталістів і скептиків, які відчують сумніви стосовно Божественного походження Корану і звинувачують Посланця Мухаммада та/або його сучасників у підробці (себто, в тому, що

вони самі створили цей текст і видали його за Послання Бога, - прим. Пер.).

Нова лінгвістична революція

Як араби часів Пророка сприймали нову мову, яка виявляється у Священному Корані, якщо вона не містила жодної з ідіом, фраз і конструкцій, з якими вони були знайомі на той час? Якщо коротко, вони були зашкоченими. У дійсності, вона могла їх шокувати, і цей стан шоку починав поволі зникати тільки після того, як минав деякий час, і вони починали якоюсь мірою призвичаюватися до цієї нової мови.

Лінгвістичне зміщення, про яке я говорю, не обмежувалося словником Корану. Радше, воно вийшло за межі окремих слів і торкнулося відносин між словами, їхнього розташування в рамках різних контекстів, їхнього використання, і все це супроводжувалося появою нових лінгвістичних, граматичних і образних елементів та правил, які керували цією мовою і втілювали її в життя. Таке зміщення породжувало лінгвістичні одиниці, котрі складалися виключно з цих окремих слів, відносин між ними і правил.

Коли ми перевіряємо кожну суру Корану по окремішності, ми виявляємо, що локації, в яких зустрічаються нові лінгвістичні феномени, перевершують числом кількість слів у самій сурі. В такій короткій сурі, як «Аль-Фатіха» (1), яка складається лишень з 29 слів, міститься не менш ніж 58 цих «нових утворів». В сурі «Люди» (114), яка містить 20 слів, ми нараховуємо не менше 33 нових феноменів; а в сурі «Світанок» (113), котра містить 23 слова, з'являється 38 нових фено-

менів; а в сурі «Щирість» (112), яка налічує 15 слів, міститься 22 нових феномена. І подібний паттерн також спостерігається у всіх інших сурах. Пам'ятаючи про це, ми можемо почати уявляти глибину шоку, у стан якого Коран, з його незрівнянним лінгвістичним характером, занурив розум і серця арабів сьомого століття, котрі мешкали на Аравійському півострові.

Коран з найбільшою певністю, не приніс нової мови, яка відрізнялася б від арабської мови, котра вже існувала. І саме в цьому й полягає його чудесність. Коран був посланий арабською мовою і залишався вкоріненим у її підвалини. Однак, його унікальність полягає в тому, яким шляхом він вийшов за межі існуючої арабської мови, долаючи обмеження її термінів, структур, ідіом, формулювань, образів і внутрішніх відносин. Чудесність Корану полягає також в тому, яким чином він розвинув правила арабської мови, її традиції, не скасовуючи їх, відкривши, завдяки цьому, шлях для еволюції і збагачення й наділив її вимірами й обріями такої широти, про які носії арабської мови ніколи і не мріяли.

Чудесність Корану не полягає в тому, що він створив мову з нічого. Якби це було так, то він відділив би себе і своє вчення від усіх людей, якою б не була їхня мова. Радше, його чудесність полягає в тому, що він сконструював нову мову на тих самих засадах, на яких існувала стара, а потім – оволодів величезними обширами, яких ніколи не сягала традиційна мова. Під час моїх лекцій на цю тему, мої слухачі часто виступали проти використання мною терміну «нова мова» по відношенню до мови Корану, оскільки ця фраза могла створити неправильне враження, нібито мова Корану є не арабською, а якоюсь іншою, вони пропонували, щоби я використовував якесь альтернативне форму-

лювання. Однак, чудесність Корану полягає саме в цьому парадоксі: його мова є арабською, і справжньою арабською, але, водночас, це нова мова. Це може здатися нелогічним. Однак, логіка чуда саме й полягає в тому факті, що воно перевершує будь-яку логіку. Чудо, яке базується на логіці, припиняє бути чудом.

Індивідуальні особливості коранічних сур

Як ми вже мали можливість зазначити, Коран використовує дієслово, яке в нормі перекладається як «був» (кяна) у значенні «є». Це нове використання дієслова кяна зустрічається не менш, ніж 190 разів у Корані. Тим не менш, немає жодного прикладу використання цього дієслова в його новому коранічному сенсі в жодному із записаних текстів до сьогодні. Це стосується навіть пророчих хадисів. Однак, поширення цього використання дієслова кяна в різних сурах Корану є навіть більш примітним. Це було би повністю природним, щоб короткі сури, котрі складаються з пари рядків, такі як сура «Щирість» (112), могли би бути лише одним зі 190 випадків такого використання дієслова кяна. Однак, ми виявляємо цілковиту протилежність тому, чого могли б очікувати, статистично мовлячи, ми виявляємо, що в сурі «Корова» (2), яка становить майже 1/12 усього Корану, немає жодного випадку використання дієслова кяна в такому значенні (мається на увазі використання кяна в значенні «є», а не «був»).

А як же виглядає справа з іншими сурами, які лише трохи коротші, такими як сури «Родина Імра-

на» (3), «Трапеза» (5), «Худоба» (6), «Перешкоди» (7), «Трофеї» (8), «Каяття» (9)? Жодна з них не містить жодного випадку. І така ситуація зберігається ген до шістнадцятої сури, «Бджоли». У дійсності, приклади цього нового специфічного використання дієслова *кяна* відсутні в сурах, які складають приблизно першу половину Корану.

Однак, посеред цього великого рівнинного обширу, раптово, височіє помітний пік у вигляді сури «Жінки» (4), де, у вигляді радикального порушення попереднього партерна, нове використання дієслова *кяна* зустрічається 53 рази. І воно потім знову зникає і з'являється тільки в сурі «Переніс уночі» (17), де воно трапляється цілих 23 рази. Потім воно знову зникає в наступних семи сурах і з'являється в сурі «Розрізнення» (25), де воно повторюється 11 разів, потім знову зникає в наступних семи сурах і з'являється вже в сурі «Військові загони» (33), де трапляється 26 разів. А потім воно з'являється послідовно в низці останніх сур.

Цей феномен підтримує наше твердження про те, що кожна сура в Корані має свою власну непроникну стіну з особливих лінгвістичних засобів і явищ, котрі відрізняють її від інших сур настільки, що було би важко аятам з однієї сури просочитися між аятів іншої сури чи перекриватися з ними.

Ще важливішим аспектом цього феномену є те, що він слугує підтвердженням того, що справжнє місце кожної сури в Одкровенні є тим, яке й має бути, і це стосується розташування сур у всьому Корані, це виключає будь-яке людське свавілля стосовно упорядкування Писання, яке дійшло до нас. На противагу невиправданім і упередженим заявам деяких орієнталістів, цей феномен є доказом на користь тих, хто відстоює точку зору, що розташування сур в ниніш-

ньому порядку є справою Божественного походження, і це підтверджує те, що сури розташовані у тій самій послідовності, в якій вони розташовувалися за життя Пророка.

Лінгвістична печатка, яка позначає кожен окрему суру, є примітним коранічним феноменом, який формує частину структури й особливості Корану в цілому. Як стане зрозумілим в результаті нашого детального вивчення сур, кожна сура відрізняється набором свого індивідуального використання термінів, який більше не зустрічається в жодній іншій сурі, і новими лінгвістичними відносинами, формулюваннями й конструкціями, які характеризують саме цю конкретну суру. Існують, окрім того, загальний ритм і рима, які є характерними для кожної окремої сури і тільки для неї.

Чи накладаються одна на одну характеристики сур?

При запам'ятовуванні деяких сур, особливо коротких, ми можемо відчувати, що переходимо від декламування однієї сури до декламування іншої, і у них зберігається деякий спільний ритм. Це може мати місце, наприклад, по відношенню до сури «Аль-Мурсалат» (77) і сур «Ан-Назіят» (79), «Ат-Таквір» (81), «Аль-Іншікак» (84), «Аль-‘Аля» (87), «Аль-Лайл» (92). Цей тип випадкового переміщення від однієї сури до іншої може привести нас до думки про те, що тут є деяке перекривання між характеристиками двох відповідних сур, і що межі між ними є доволі розмитими, так, що вони ніби перетікають одна в одну, в такому випадку, наше твердження про те, що кожна сура має

свій унікальний лінгвістичний характер виглядало би безпідставним.

Сура «Аль-Аля» (87) і сура «Аль-Лайл» (92)

Однак, швидке порівняння між будь-якими двома сурами, хоча вони й можуть здаватися схожими, виявляє те, наскільки відмінними є їхні лінгвістичні характеристики у дійсності, і що вони навряд чи мають бодай одну фразу, яка була би спільною. Наприклад, візьмемо сури «Аль-Аля» (87) і «Аль-Лайл» (92) і перевіримо їхні відповідні лінгвістичні структури й вирази. Це порівняння буде показувати те, наскільки відмінними є ці дві сури, їхні лінгвістичні особливості є очевидними, незважаючи на їхні ритмічні лінії, котрі перекриваються.

Сура «Аль-Аля» складається з 72 слів, тоді як сура «Аль-Лайл» складається з 71 слова. І не дивлячись на той факт, що обидві сури мають однакову риму, за якої кожен аят закінчується літерою аліф, останнє слово в аяті, в цілому, відповідає паттерну «фа'аля» і, незважаючи на ту обставину, що вони мають обмежену кількість спільних слів (*халака, аль-ашка, йасля, аль-ахіра, раббагу* і *аль-'аля*), на цьому спільність і закінчується. Окрім зазначеної вище подібності, кожна з двох сур має свої власні відмінні вислови, ідіоми і структури. Ще більш специфічно, і більш дивно, - факт полягає в тому, що більшість структур і виразів кожної з двох сур, з яких вони складаються, є унікальним для кожної з них по окремості.

З 26 структур і виразів, які складають більшу частину сури «Аль-'Аля», ми знаходимо не більше чотирьох в інших сурах Корану. Це *халяка фа савва, ілля*

ма ша'а Аллаг, фа закїр і ва ля йахїа, тоді як 22 інших – чи то понад 80 відсотків цих структур і виразів – є унікальними для цієї сури і зустрічаються тільки в ній і ніде більше.

Що стосується сури «Аль-Лайл», то з 25 структур і виразів, з яких вона складається, ми знаходимо тільки три вирази, які зустрічаються в інших сурах, а саме *фа анзартукум, каззаба ва тавалля та ілля ібтіг'а'а*. Однак, 22 структури й вирази, що залишилися, чи то 88 відсотків від загальної їх кількості, не зустрічаються більше ніде, в тому числі, звісно ж, не зустрічаються вони і в сурі «Аль-‘Аля».

Унікальний характер Корану

Щойно почався процес послання Одкровень, араби, які почули Коран, почали підсвідомо розуміти, що все пов'язане з ним містить у собі новизну й сингулярність. Ці якості могли були сприйняті під особливою назвою «Коран», яку доісламські араби ніколи раніше не використовували, і унікальність назви книги вказує на унікальність її змісту. Та сама новизна й така ж сингулярність знайшли своє відображення у назві першої сури Корану – «Аль-Фатїха», це також є характерним тільки для Корану. А що стосується слова сура, яким позначаються розділи чи то глави Корану, то воно походить від слова «сур», яким позначали міські стіни чи цитадель. Значення цього терміну було подібним до знака, що вказує на нездоланність «стін» Корану і на неможливість імітації його розділів (сур) чи на виявлення проломів та ушкоджень, через які хтось міг би проникнути досередини. Далі, ми маємо справу з

терміном «аят», який означає чудо або знамення, цей термін Бог використовував для позначення віршів Корану. В такому визначенні ми маємо ще один Божественний натяк, який вказує на чудесний характер книги в цілому і на елемент виклику, який внутрішньо властивий кожній лінгвістичній одиниці її, хай вона буде короткою чи довгою. І нарешті, ми підходимо до терміна тіляват. Він виводиться від дієслова йатлю, що означає слідувати чи йти за, слово тіляват почало застосовуватися по відношенню до декламації Корану у якості нагадування з Небес про те, що Посланець Бога був не першою особистістю, яка декламувала аяти Корану на землі, а радше «послідовником» у своїй декламації, оскільки Джибріль був першим, хто декламував їх, а потім Пророк «слідував за ним» (талагу), наслідуючи декламацію янгола, а ми слідуємо за Пророком.

Тут слід підкреслити, що Священний Коран є єдиною книгою у світі, яка, до сьогодні, продовжує мати такі якості, якими не наділена жодна інша книга на Землі. Порівняння, яке наводиться тут, спирається не на тему книги, ідей, мови чи стилю. Окрім усього, кожна книга у світі має певні якості, які відрізняють її від усіх інших книг, написаних на ту саму тему, вона має свої ідеї, які презентуються читачам, має свій лінгвістичний стиль. Радше, я говорю тут про «дух» книги як книги.

Якщо, наприклад, ви порівняєте книгу, яку зараз тримаєте в руках, з будь-якою іншою книгою у вашій бібліотеці, ви не знайдете нічого, що кардинально відрізняло би її від інших книг. Ми можемо, звісно, порівняти книгу, написану англійською мовою, з книгою, написаною арабською, і в цьому випадку ми зможемо сказати, що вони відрізняються між собою, принаймні, двома характеристиками: (1) мовою написання

(одна з них написана англійською мовою, а друга – арабською), і (2) напрямком читання (та, яка написана англійською мовою, читається зліва направо, а та, яка написана арабською – справа наліво). Це масштаб відмінностей між двома цими книгами. Однак, жодна з цих книг не відрізняється від усіх інших книг у світі тільки цими двома якостями. Є мільйони книг у світі, які написані англійською чи арабською мовами. Коран, на відміну від цього, відрізняється низкою рис, якими не наділена більше жодна інша книга у світі, і не була наділена жодна інша книга в історії людства. Я нарахував до двадцяти таких характеристик, дванадцять з яких я наводжу нижче:

1. Унікальні терміни використовуються для позначення його розділів та віршів.

2. Він може читатися більше, ніж одним способом, і всі ці способи вважаються Божественно натхненими.

3. Спосіб, яким він декламується, відрізняється від того способу, за допомогою якого він записаний. Приклади цього включають слова «молитва» (ас-саят), «закят» (аз-закят), і «життя» (аль-хайят), які пишуться в Корані з літерою «вав» (яка відтворює довгий звук «у»), хоча ми читаємо її як «аліф» (який відтворює звук «а», як в слові 'cat'). Іншим прикладом є слово каваріра в сурі «Аль-Інсан» (76:16), яке читається без фінального додаткового звука «а», позначуваного літерою «аліф», хоча вона є і в письмовому вигляді.

4. Його текст вимовляється інакше, ніж будь-який інший арабський текст у світі. Ця особлива манера вимови була вироблена в деталях шляхом мистецтва таджвіду чи декламації Корану, вона притримується встановлених правил вимови й інтонації.

5. Він записаний інакше, ніж будь-який інший арабський текст. (Це зумовлено тим фактом, що правила вимови, на основі яких записаний Коран, відрізняються від тих, які використовуються в сучасній арабській мові, а також від тих, які використовувалися чотирнадцять сторіч тому назад).

6. Він може бути задокументований тільки на підставі слухання його декламації вголос іншими. На додаток до правил таджвіду, документування Корану залежить від усного ланцюжка передачі, який сягає самого пророка Мухаммада.

7. Коран декламується мелодійно. Як звелів Пророк: «Читайте Коран мелодійно, той не з-поміж нас, хто читає його інакше». «Не з-поміж нас» - мається на увазі, що така людина не слідує шляхом Пророка.

8. Лінгвістичний стиль Корану повністю відрізняється від стилю людини, яка донесла його до нас, тобто, від лінгвістичного стилю пророка Мухаммада.

9. Мільйони людей у всьому світі вивчили його напам'ять від першої літери до останньої.

10. Більшість з тих, хто вивчив Коран напам'ять, не розмовляють арабською і навіть не розуміють цю мову. Араби становлять не більш, ніж 20% мусульман світу.

11. Різні частини текстів Корану промовляються мільйони разів щоденно. Вони декламуються вголос тричі на день: під час вранішньої молитви (аль-фаджр), вечірньої молитви (аль-магріб) і останньої молитви (аль-іша), коли вони здійснюються колективно, у всьому світі. Це на додачу до колективної п'ятничної молитви і до колективних молитов, які здійснюються з нагоди свят І даль-Фітр та І даль-Ад-ха. Ці молитви здійснюються в сотнях тисяч мечетей

світу впродовж чотирнадцяти сторіч, з тієї самої миті, коли молитва стала обов'язковою. Якщо людина, котра керує молитвою, помилиться у вимові, неправильно вимовить слово чи здійснить якусь іншу помилку в декламації, її одразу ж виправлять лави віруючих, які моляться під її керівництвом. Це примітно, це інтенсивний метод автентифікації, який унеможлиблює те, щоб навіть єдине слово чи фраза були спотворені яким би то не було способом.

12. Коран спричинив найбільш масштабну наукову революцію з тих, які коли-небудь знав світ, і в рекордно стислі терміни. Окрім Корану, жодна інша книга в історії людства ніколи не викликала літературну, наукову, інтелектуальну й лінгвістичну революції впродовж лишень кількох десятиріч, і це на ізольованому, забитому півострові, серед мешканців якого єдиною книгою, яка перебувала в обігу, була Біблія.

Нове лінгвістичне формулювання

Подібно до літераторів інших мовних груп, доісламські поети розвинули пул загальновживаних лінгвістичних структур, з якого вони черпали засоби для вираження своїх ідей і від якого рідко відступали. Як наслідок, вони розробили матриці чи то пак шаблони, які слугували лінгвістичним фоном для їхньої поезії. Ми можемо прослідкувати як більша частина доісламської поезії сягає кількох сотень базових лінгвістичних шаблонів, які були в обігу на поетичному ринку до появи Одкровення Корану, і які складали те, що можна назвати інфраструктурою доісламської касиди, чи то поеми. Багато які з цих шаблонів продовжували

використовуватися і після послання Одкровення Корану, а деякі з них і досі використовуються багатьма поетами, з різним ступенем частоти. Ці шаблони виконували функцію основи для загальної структури поеми чи літературного тексту і тільки зрідка міг з'явитися поет, письменник чи оратор, який відступав від них чи запроваджував новий шаблон для збагачення старої лінгвістичної структури.

Ці літературні шаблони могли бути порівняні з частинами головоломки чи з гральними картами. Літератори мали готові елементи, за допомогою яких формували лінгвістичні фігури – свої поеми чи літературні твори. Таким чином, сформовані поеми могли здаватися чимось новим для зовнішнього спостерігача. У дійсності, вони були не чимось іншим, а лишень старими шаблонами чи сирим матеріалом, який використовувався для створення нових форм. Огляд перших рядків вибраних доісламських поем є достатнім для ілюстрування широти й частоти цього феномена у давній арабській поезії: *ва ман яку за, ва інні імру'ун ін..., аля галь ата 'анна..., аля лайта ші'рі галь..., аля ан'ім сабахан аййуга аль-раб..., халілайя мурра бі..., амін алі асма' аль-тулул аль-даварісу..., йа сахібаййа талавама, вадді умамата інна..., ахаджака мін асма'а расму аль-маназілі..., сама ляка шавкун ба'да ма кяна..., ліман талалун байна аль-джадійя...*

Що стосується мови Одкровення Корану, вона перевернула усе догори дригом. Вона струснула успадковані форми і відмовилася від традиційної лінгвістичної фабрики, спорудивши свою власну для виготовлення нових лінгвістичних шаблонів, які були покликані розширити обрії і перспективи арабської літературної мови. Ці нові форми не були обмежені однією частиною чи аспектом Корану. Радше, вони охоплювали

всю книгу в її цілісності, з тим результатом, що люди, які ознайомилися з цією мовою, могли легко впізнати «коранічність» навіть у якомусь окремо взятому зразку, що складався не більш, ніж з однієї фрази, виразу чи конструкції, взятої з будь-якої частини книги.

Більшість лінгвістичних форм Корану не повторюється

Унікальний «аромат» коранічних лінгвістичних конструкцій може привести нас до впевненості в тому, що вони повторюються багато разів впродовж священного тексту так, що незважаючи на їхню новизну і відмінність від конструкцій, які були добре відомі в арабській мові і використовувалися як у повсякденній мові часів Пророка, так і продовжують використовуватися сьогодні, саме ці повторення дозволяють нам впізнавати їх легко у якості таких, що мають коранічну природу. На диво, однак, і незважаючи на той факт, що в Корані чітко помітними є повторення, коранічні конструкції, які не повторюються, набагато перевершують числом ті, які повторюються. У дійсності, більшість унікальних коранічних конструкцій і виразів зустрічаються лише по одному разу, і не більш того. Ще, беручи до уваги цей факт, вони залишаються чистими, наділеними власним особливим «ароматом». Що стосується конструкцій, використовуваних в некоранічній арабській мові, хай то буде поезія чи проза, ми знаходимо це складним – розпізнавати їх і відрізняти їхні форми і структури, якщо тільки вони не повторюються достатню кількість разів для того, щоби ми звикли чути й бачити їх. Ще, інша примітна риса мови

Священного Корану полягає у тій легкості, з якою ми звикаємо до його форм і структур, навіть якщо вони й не повторюються. Хтось може тут заперечити, кажучи: «Навіщо стверджувати, що тільки Коран має унікальні фразеологічні звороти? Окрім усього іншого, кожен письменник на землі має свій унікальний спосіб вираження і свою фразеологію, які властиві саме його текстам. Це правда, звісно, до певної міри. Однак, незважаючи на те, наскільки людські лінгвістичні стилі можуть відрізнятися один від одного і на те, наскільки далеко вони можуть перебувати один від одного в часі й просторі, вони не завжди дозволяють нам відрізнити їхніх авторів один від одного. Це не є чимось геть неймовірним, коли два письменника, чи більше, мають настільки подібні стилі, що це викликає збентеження.

Цей факт буде зрозумілим для нас, якщо ми візьмемо єдине речення з творів письменника і порівняємо його з реченнями, написаними іншими письменниками. Ми можемо, наприклад, взяти навмання добірку висловів, зроблених п'ятьма арабськими літераторами різних літературних періодів – Аль-Мааррі, Ібн аль-Мукаффі, Ібн Хазма, Таха Хусейна і Мустафи Садика аль-Рафії – й попросити когось співвіднести авторів та їхні висловлювання. Висловлювання наступні:

1. Ва амма аль-кітабу фа джама'а хікматан ва ляхван

وأما الكتاب فجمع حكما ولها

2. Ва інна газа ля йувалліді мін аль-хузні ва аль-асафі г'айра к'ялілін

وإن هذا ليولد من الحزن والأسف غير قليل

3. Йабтаді'ун асаліба ва манахіджа фі назмі аль-калам

يَتَدَعُونَ أَسَالِيبَ وَمَنَاهِجَ فِي نَظْمِ الْكَلَامِ

4. Ля йахтафу 'аля валадігі мін аль-йутм

لَا يَخَافُ عَلَى وَلَدِهِ مِنَ الْيَتَمِ

5. Ва лякінна аль-фанна аль-байянійя йартафі'у 'аля заліка

وَلَكِنِ الْفَنَ الْبَيَّانِي يَرْتَفِعُ عَلَى ذَلِكَ

Неважливо наскільки досвідченим і компетентним в царині літератури він буде, неважливо й те, наскільки проникливою виявиться його критика, навіть носій арабської мови скаже, що це неможливо поєднати ці фрази з іменами їхніх авторів правильно, хіба що випадково.

Якщо ж, з іншого боку, ми візьмемо аят Корану – будь-який аят, хай він буде коротким чи довгим – і візьмемо ці п'ять фраз, авторства п'яти людей, хоч вони й належать до п'яти повністю різних періодів і належать до різних літературних шкіл, буде дуже легко для більшості недосвідчених читачів Корану відрізнити аяти Священної Книги.

Інтенсивна унікальність коранічних конструкцій

Існує дуже багато унікальних коранічних конструкцій та виразів, які не повторюються, і ми може-

мо легко ідентифікувати багато які з них на будь-якій сторінці Корану. Щоби переконатися в наших висновках, у тому, що вони є об'єктивними й всеохопними, а не суб'єктивними й вибілковими, ми можемо взяти першу повну сторінку коранічного тексту, яка, у більшості друкованих видань Корану, містить аяти 6 – 16 сури «Корова» (2). Навіть цей маленький приклад покаже, наскільки численними й різноманітними є такі конструкції та вирази. На цій одній сторінці ми знаходимо, принаймні, 23 з них, і кожна має сингулярну структуру, яка відділяє її не тільки від низки виразів і конструкцій, які є широко поширеними в арабській поезії й прозі, але і від тих, які належать до пророчої традиції і, на додачу до всього іншого, від решти виразів і конструкцій, котрі зустрічаються на тій самій сторінці Корану.

Ми побачимо, що, на додачу до своєї унікальності й особливості, і незважаючи на вплив Корану на арабську мову як таку, на ту привабливість, яку має його стиль для арабських письменників впродовж стількох сторіч, більшість цих виразів і конструкцій залишилися унікальними для самого Корану і, завдяки цьому, легко відрізняються від людських зворотів мови. Ми не знайдемо жодного подібного феномену в жодній літературній мові аж до наших днів. Далі, я наводжу структури, на які посилаюся, у вигляді обраних цитат:

1. Аят 6: *сауа-ун 'алай-гім а-анзартагум ам лам тунзиргум ла йу-мінун*

(«...тим, які не вірують, байдуже, застерігатимеш ти їх чи ні – вони не увірують»).

2. Аят 7: *уа 'ала абсарігім гішауах уа лахум 'аза-абун 'азим*

(«...а на очах їхніх завіса. Чекає на них кара велика!»).

3. Аят 8а: *Уа мінан-насі мані-йакулу аманна*
(«Є серед людей такі, хто говорить: «Ми увірували...»»).

4. Аят 8б: *уа ма хумбі-мумінін*
(«...але ж насправді не вірують вони!»).

5. Аят 9: *уа ма йагда-’уна ілла-анфусагум уа ма йаш-’урун*
(«...але ж насправді вони обманюють лише самих себе. Та не розуміють цього вони!»).

6. Аят 10а: *Фи кулубігім марадун фазада-гуму-Лагу марада.*
(«Їхні серця хворі і посилять Аллаг цю хворобу!»).

7. Аят 10б: *Уа лагум ‘азабун алімум*
(«...Чекає на них болісна кара...»). Тут ми маємо справу з повторенням конструкції 2, наведеної вище.

8. Аят 10в: *біма кану йакзібун*
(«...за те, що вони говорили неправду!»).

9. Аят 11а: *Уа іза кіла лагум ла туф-сідү філ-арди*
(«Коли говорять їм: «Не чиніть безчестя на землі!»»).

10. Аят 11б: *калу іннама нахну муслихун*
(«...вони відповідають: «Та ми ж тільки робимо краще!»).

11. Аят 12а: *Ала іннагум гумулмуф-сідунa*
(«Воістину, вони – нечестивці...»).

12. Аят 12б: *уалакілла йаш-’урун*
(«...хоча самі цього й не відчують!»).

13. Аят 13а: *Уa іза кіла лагум аміну кама а-ма-
наннасу*
(«І коли говорять їм: «Увіруйте – так, як вже уві-
рували люди»...»).

14. Аят 13б: *калю ануъ-міну кама аманас-суфага*
(«...то відповідають вони: «Невже ми увіруємо
так, як увірували ці невігласи?»»).

15. Аят 13в: *Ала іннакум гумус-суфага-у*
(«... Воістину, це вони – невігласи...»).

16. Аят 13г: *уа лакіл-ла йа’ламун*
(«...але самі цього не знають!»).

17. Аят 14а: *Уa іза лакул-лазіна аману калу
ама-нна*
(«І коли вони зустрічають тих, які увірували, то
говорять: «Ми увірували!»...»).

18. Аят 14б: *уа іза халау іла шайатинігім*

(«...А коли залишаються наодинці зі своїми шайтанами...»).

19. Аят 14в: *калу інна ма-’акум іннама нахну мусс-тагзі-ун*

(«...то говорять: «Ми – з вами і ми лише насміхалися!»»).

20. Аят 15а: *Аллагу йас-тагзі-у бігім*

(«Аллаг Сам поглузує з них...»).

21. Аят 15б: *уа йамудду-гум фі тугіанігім йа’-махун*

(«...та й залишить їх блукати в непослуху!»).

22. Аят 16а: *Ула-ікаллазінаштараууд-далалата білгуда*

(«Вони – ті, які купили оману за прямий шлях!...»).

23. Аят 16б: *уа ма кану мугтадін*

(«...і не йдуть вони прямим шляхом!»).

Як можна побачити з наведеного вище списку, чотири з коранічних конструкцій у цьому пасажі повторюються двічі. Однак, жодна з 23 конструкцій і жоден з виразів, які містяться у цьому списку, не схожий на якусь іншу конструкцію чи вираз, які можна знайти в некоранічній арабській мові, включаючи ту мову, яка використовувалася в пророчих хадисах. І ще, якби ми змішали будь-який з цих виразів чи будь-яку з цих конструкцій з такими, які використовувалися в араб-

ській поезії чи прозі, читачі легко змогли б виділити їх як такі, що належать Корану, а не чомусь іншому.

Як же в такому випадку почувалися араби, котрі жили на Аравійському півострові 7-го сторіччя н.е., маючи справу з цим штормом виразів, який спіткав їх, здійнявшись у Мецці? Яке становище зайняла мова Священного Корану по відношенню до масивної лінгвістичної традиції, яка процвітала в доісламську добу? Якою була тоді реакція арабів, котрі, на той час, звикли продавати на лінгвістичному базарі, пропонуючи не більш, ніж кілька сотень базових лінгвістичних шаблонів чи паттернів, які повторювалися, коли, цілковито раптово, відбувся їхній контакт з книгою, сповненою тисячами нових лінгвістичних форм, котрі були невідомими їхній поезії й прозі, і які залишилися невідомими для арабської літератури майбутнього часу?

Коранічні лінгвістичні шаблони: їхня природа й композиція

Сингулярність, яка виявляється на рівні коранічних паттернів і окремих слів, а також на рівні відносин між словами, конструкціями й виразами, слугує для створення особливої мови, яку навіть пересічний читач навряд чи міг би змішати з пізнаваними людськими стилями. Те, що дозволяє нам говорити про відмінність між коранічною мовою й людською мовою, це не тільки особливі коранічні терміни. Йдеться не тільки про коранічні конструкції, на яких базується мова Корану чи її особливий ритм. І не самі по собі коранічні образи вражають нас, і навіть не Божественно натх-

ненні послання з їхньою мудрістю, урочистістю, серйозністю і поза часовістю, і здатністю вивищуватися над і простягатися за межі простих людських послань та якостей. І це не особливий небесний дискурс, який настільки впевнений, майстерний, сповнений знаннями, авторитетний і піднесений над слабким людським духом. Особлива якість коранічного тексту перевершує все це у тому сенсі, що всі ці елементи зливаються воедино у лінгвістичні одиниці й паттерни, котрі, навіть якщо їх змішати з тисячами людських висловлювань, фраз і словесних конструкцій, все одно будуть безпомилково пізнаваними у якості таких, що мають коранічне походження.

Найменша зміна в коранічному паттерні чи шаблоні призведе до втрати ними свого розміру. І справді, існує стільки розмірів, скільки є коранічних лінгвістичних паттернів. Ці розміри базовані не на голосних і приголосних, як це має місце в ритмічній прозі. І не спираються вони на людські правила, які керують складанням та однорідністю літер. У дійсності, коранічні паттерни, про які йдеться, ухиляються від цих правил незчисленну кількість разів, і саме це ухиляння робить їх все більш плинними й майстерними. Наступний аят, наприклад, містить шість літер мім, розташованих поблизу одна одної: *ва ман азламу мімман мана'а масаджіда Аллагі ан юзкара фіга ісмугу* («Хто ж є несправедливіший від того, хто забороняє згадувати ім'я Аллага у храмах Його, та ще й прагне зруйнувати їх?...», сура «Корова» 2:114). Якщо читати це місце за правилами таджвіду, то вийде: *ва ман азламу міммамма*. В сурі «Гуд», 11:48, ми маємо вісім мім у близькому розташуванні: *ва 'аля умамін мімман ма'ака* («...й на народи, які з тобою...»), і котрі, коли їх читати у відповідності до правил таджвіду, вимовляються як умамім

мімммам ма. Тим не менш, незважаючи на цю довгу низку літер мім, вона не здається ні перевантаженою, ні недолугою, як то було б, якби ми на них натрапили в якомусь людському тексті.

Розмір, чи то коранічний ритм, виникає з інших тонких факторів і елементів, що їх наші, наявні, критичні інструменти, як я вважаю, усе ще не здатні вловити й визначити. Це спостереження було підтверджено низкою західних мислителів, у яких розвинулося відчуття Корану в процесі його вивчення, і які описували особливий психологічний вплив, який він чинив на них, навіть якщо вони не розуміли значення тексту. Автор Джеффрі Ленг пише про таких мислителів, кажучи:

Як відомо багатьом наверненим, не обов'язково бути мусульманином для того, щоби відчувати дивовижну силу Корану, адже багато хто з них обирав іслам після таких моментів і з цієї ж таки причини. Також, багато вчених-немусульман, котрі вивчають Коран, говорили про це. Британський вчений-арабіст, Артур Дж. Арберрі згадував як Коран підтримував його у важку хвилину його життя. Він запевняв, що слухання Корану, який декламувався арабською, було для нього подібним до слухання биття власного серця. Фредерік Денні, письменник-немусульманин, згадує «дивовижний щемливий досвід», який він іноді відчував під час читання Корану, - коли читач починає відчувати «надприродну присутність, яка іноді лякає». Замість читання Корану, читач починає відчувати, як Коран «читає читача!».

Однак, займаючись описом природи нової коранічної лінгвістичної фабрики, ми не повинні втрачати з поля зору той факт, що ця нова фабрика, у дійсності, залишається «ною» до цього самого дня. Все, що говорить чи пише людина, з плином часу, обов'язково стає старим. Лінгвістичні паттерни, які були запроваджені вперше доісламськими поетами, були новими, коли з'явилися спочатку. Однак, минуло не так вже й багато часу, коли вони стали старими й заялженими, - чимось таким, що знову й знову повторювалося поетами. Що стосується лінгвістичних паттернів Корану, більшість з них ніби змусили час застигнути, коли вони вперше були послані, і ніяка кількість повторювань не здатна зробити їх заялженими, позбавити їх новизни. Мова, яка використовувалася пророком Мухаммадом, мала дві різні форми: хадисів аль-кудсі (священного переказу), тобто, висловлювань, значення яких Пророк отримував шляхом Божественного натхнення і які він доносив своїми власними словами; та звичайних хадисів, висловлювань, які належать самому Пророку, які він формулював, використовуючи свої власні значення й слова. Мова хадисів в обох випадках вирізнялася надзвичайним рівнем красномовства й краси. У той же час, однак, вона зберегла у собі деякі певні людські риси, які чітко й недвозначно відрізняють її від Божественної мови, яку неможливо імітувати і яка міститься в Корані. Уявіть, що директор фабрики збирає своїх робітників разом і виголошує перед ними промову, під час якої кожного робить відповідальним за його власні помилки. Доносячи цю думку, він хоче використати добре відому фразу з Корану ва ля тазіру візаратун візра ухра («Ніхто не понесе тягар іншого...», сура «Творець», 35:18), але не цитуючи її прямо. Тоді, намагаючись перефразувати її, замінивши деякі кора-

нічні терміни своїми словами, але зберігши її лінгвістичну структуру як таку, він замінює арабський корінь в-з-р, використаний в цьому аяті, словами, які походять від кореня х-м-л, кажучи ва ля тахмілю хамілятун хімла ухра. Запозичивши цей вкрай характерний коранічний лінгвістичний паттерн, він виходить за рамки акту цитування чи перефразування. Він зберігає структуру незмінною, запроваджуючи в неї свої власні слова, замінюючи слова, використовувані в Корані, словами, які мають схоже значення й повторюють той самий розмір. Однак, у підсумку не виходить нічого, окрім сміховинного лінгвістичного спотворення.

«ПРИНЕСІТЬ СУРУ, ПОДІБНУ ДО ЦИХ», (Коран, 10:38)

Ось чому наші попередники у вірі сміялися над людьми, які робили наївні спроби відвернути їх від Корану та ісламу за допомогою недолугих, жалюгідних лінгвістичних структур, зазіхаючи на те, що вони є сурами з Корану. І тому ми сміємося сьогодні, коли люди продовжують здійснювати такі дурні спроби. Вони намагаються, як можуть, запровадити в Коран щось чуже йому чи сформулювати речення, чи навіть фразу, яка підносилася б до рівня лінгвістичного чуда Корану, але їхня підробка одразу ж викривається непорочною сингулярністю Корану на рівні як окремих слів, так і цілих структур, подібно до того тести ДНК виявляють тих, хто намагається приписати собі батьківство дитини, батьком якої є інша людина, чи зробити когось відповідальним за ту дію, яку той не скоював. Мова Корану, завдяки своєму еству, відкидає усіляку

чужу лінгвістичну кров, яку хтось може спробувати влити в нього, і в процесі цього насильства несумісна група крові зіпсує будь-яку тканину, яка контактувати-ме з нею (тобто, мовна тканина Корану відторгне чужорідні тканини, - Ред.).

Паттерни, які характеризують мову Пророка

У нас є незліченна кількість повідомлень про те, що говорив Посланець Аллага. Тому ми можемо задатися питанням: чи є дійсними ті явища Небесної мови і по відношенню до його мови також? Чи вийде у нас така сама нікчемна, смішна й патетична мішанина слів, якщо ми зробимо такий же експеримент зі словами Пророка, як ми це зробили вище з фразою з Корану? Як ми можемо бути впевненими в тому, що мова Пророка, яким би піднесеним, досконалим та сингулярним не був його стиль, є саме людською мовою, яка може стати жертвою підробки і запровадження чужорідних елементів в неї?

І знову, щоби уникнути впадіння у суб'єктивність та вибірковість, і дотримуватися принципу «приймай результати, якими б вони не були», що його ми прийняли в нашому вивченні паттернів, які виявляються на першій сторінці Корану, вирішивши зосередитися на одній з найбільш ранніх сур (сура «Аль-Мудассір»), давайте використаємо хадис, який міститься у відкриваючому розділі книги «Сади праведних» імама Ан-Нававі, яка є одним з найвідоміших зібрань хадисів Пророка. В цьому хадисі ми бачимо безпомилково різницю між мовою Бога і мовою Пророка.

Омар ібн аль-Хаттаб (нехай змилується над ним Аллаг) говорив:

«Я чув, як Посланець Аллага, нехай благословить його Аллаг і привітає, сказав: «Воістину, справи (оцінюються) тільки за намірами і, воістину, кожній людині дістанеться тільки те, що вона мала намір отримати, і тому (людина, яка здійснювала) переселення до Аллага і Його Посланця, переселиться до Аллага і Посланця, а той же, хто переселявся заради чогось мирського чи заради жінки, з якою хотів одружитися, переселиться лише до того, до чого мав намір переселитися».

Кожен з нас міг би легко скласти свій власний вираз, заснований на структурі, яка міститься в початкових словах Пророка, *іннама аль-а'малю біль-нійят* (котрі вище перекладені як «воістину, справи (оцінюються) тільки за намірами»). Хтось міг би сказати, наприклад, *іннама аль-ібра біль-ната'ідж* («доказ – у підсумку») не порушуючи визнані лінгвістичні традиції і не виявляючись об'єктом для глузувань чи заперечень. Це було би однаковою мірою легким для вас заснувати своє власне твердження на підставі другого лінгвістичного партерна, який міститься в наведеному вище хадисі, *ва іннама лі куллі імрі'ін ма нава* (який перекладається як «і кожен індивід буде судимий на підставі його намірів»). Ви можете сказати, наприклад, *ва іннама лі куллі мутасабікін ма ахраз* («Кожен учасник має право на те, що він заробив») не відчуючи того, що це твердження є, якоюсь мірою, недолугим і не переймаючись тим, що хтось відповість на нього саркастичним коментарем. Подібно, ви можете легко використати ординарну мову для формування висловлювань, спираючись на паттерни, які містяться в тій частині наведеного вище хадису, яка залишила-

ся. Наслідуючи паттерн *фа ман канат гіджратугу іля Аллагі ва расулігі, фа гіджратугу іля Аллагі ва расулігі* (який перекладається як «і тому (людина, яка здійснювала) переселення до Аллага і Його Посланця, переселиться до Аллага і Посланця»), ви можете сказати *фа ман канат г'аятугу аль-хайр, фа аджругу 'азим* («Якщо у когось є мета зробити добру справу, його винагорода буде великою»), і на основі паттерна *ва ман канат гіджратугу лі дунья юсібуга ав імра'атін йанкігуга, фа гіджратугу іля ма гаджара іляйгі* (вище перекладений як «а той же, хто переселявся заради чогось мирського чи заради жінки, з якою хотів одружитися, переселиться лише до того, до чого мав намір переселитися»), ви можете сказати *ва ман канат г'аятугу малан йарбагугу ав шухратан йаналуга, фа аджругу гува ма іхтара лі нафсігі* («Якщо у когось є мета (під час переселення) заробити грошей чи досягнути слави, тоді його винагорода полягатиме в тому, що він обрав для себе») не викликаючи жодних глузувань чи непорозумінь у тих, хто читатиме написане вами, або чути те, що ви сказали.

Справа полягає в тому, що корпус справжніх хадисів Пророка був спотворений тисячами підробок. Однак, наші вчені зуміли ідентифікувати ці чужорідні, сфальшовані хадиси. Завдяки розробленим ними методам документування, ці вчені змогли розрізнити, з майже цілковитою впевненістю, справжні хадиси й сфальшовані. У низці висловлювань, які дійшли до нас, пророк Мухаммад застерігав про можливість таких інфільтрацій і висунув не один принцип для того, щоби мусульмани змогли відрізнити його справжні слова від тих, які є інтерполяціями плагіаторів з їхніми особистими темами для просування. В одному з таких хадисів він стверджує:

Якщо ви почуєте висловлювання, яке приписується мені і про яке дізнаються ваші серця (уми), і якщо ви відчуваєте, що це є близьким для вас, то я буду ще більше готовим визнати це, ніж ви самі. Якщо ж, з іншого боку, ви почуєте висловлювання, яке приписується мені, але ваші серця відвертаються від нього, і ви відчуваєте, що воно є далеким від вас, я сам буду ще більш далеким по відношенню до нього, ніж ви самі.

Ми також повинні мати на увазі те, що коли ми маємо три версії одного достовірного хадису, то, принаймні, дві з них мають містити слова, які відрізняються від слів, використаних самим Пророком, і ці слова, як припускається, були сказані передавачами, які передали цей хадис. Однак, ці невеликі зміни в словах ніяк, фактично, не впливають на лінгвістичний стиль Пророка, не розривають його і не відвертають від нього.

НОВИЗНА КОНСТРУКЦІЙ І ВИРАЗІВ

Безумовно, коли ми вивчаємо конструкції (таракіб, одн. таркіб), вирази (та'бірат, одн. та'бір), паттерни (саба'ік, одн. сабіка) та лінгвістичні зв'язки в Корані, іноді нам може бути складно прокласти чіткі лінії розмежування між цими різними елементами. Однак, у цьому конкретному параграфі ми спробуємо залишатися в царині лінгвістики, яка охоплює те, що я позначив терміном конструкції (таракіб) і вирази (та'бірат). Ми не будемо, наприклад, займатися розглядом окремих слів. І ми не будемо розглядати лінгвістич-

ні одиниці, які складаються з чотирьох слів і більше, оскільки це призведе нас у сферу сабіка, чи то паттернів, які є більшими лінгвістичними одиницями, ніж конструкції й вирази, і мають іншу структуру. В подальшому обговоренні ми обмежимося формулюваннями, які складаються з двох – трьох слів і презентують нові граматичні або риторичні взаємовідносини, котрі не виявлялися раніше в арабській мові до появи Корану. Межі між конструкціями (таракіб) і виразами (та'бір) часто перекриваються, що робить складним розрізнення між ними, іноді. Однак, я обрав, заради досягнення цілей цього дослідження, визначення конструкції, чи то таркіб, як словесного формулювання, яке не доносить цілісну ідею і складається, головним чином, з часточок, сполучників, прийменників, окремих літер і т.д., тоді як вираз, чи то та'бір, визначається як словесне формулювання, яке містить цілісну або майже цілісну ідею, і котре складається, переважно, з іменників чи дієслів.

Коранічна конструкція (таркіб)

Одразу ж, і впродовж короткого проміжку часу після того, як послання було завершене, Коран приніс арабам тисячі нових конструкцій та виразів. Ці конструкції та вирази наповнюють сури Корану, короткі й довгі, і багато які з них увійшли в арабську мову на рівні як літературної творчості, так і повсякденного вжитку, хоча більшість з них залишилася властивою тільки Корану, оскільки їхня потужна самотність перешкождала проникненню в інші мовні сфери.

Ми можемо нарахувати десятки цих конструкцій під час кожного прочитання Корану. Однак, ми не припинимо помічати їх, і ми не побачимо нічого

неприродного чи обтяжливого, що стосувалося б їх. Причина цього полягає в тому, що ми так звикли до Корану, що такий феномен – це саме те, що ми очікуємо там знайти. Але якщо ми візьмемо і ретельно їх розглянемо, якщо ми спустошимо нашу пам'ять, забудемо про знайомство з мовою Корану і повернемося до нашої звичної, повсякденної мови, письмової чи усної, ніби ми ніколи і не знали нічого іншого, ми раптово зіткнемося обличчям до обличчя з цілковито новою мовою, яка не має зв'язку з повсякденною людською мовою, незважаючи на той факт, що вона заснована на тих самих правилах.

Коранічний вираз	Вираз, який використовується у повсякденній арабській мові	Український переклад
<i>ман за аллазі</i>	<i>ман аллазі</i>	Український переклад Хто це, котрий...?
<i>гал'асайтун</i>	<i>гал йунтазару мікум</i>	Могли б ви...?
<i>фа'їз лам йа'ту</i>	<i>фа ма даму 'аджізін'ан ан йа'ту</i>	Якщо вони не здатні принести...
<i>ба'да із</i>	<i>ба'да ан</i>	Після...
<i>ва казаліка джа'ална</i>	<i>ва гаказа джа'ална</i>	Так Ми зробили...
<i>ва'інна куллан ламма</i>	<i>ва куллу вахідін мінгум</i>	Кожен з них...
<i>ін када ла йудиллуна</i>	<i>када ан йуділлана</i>	Він мало не обдурив нас...

<i>ава лав джі'тука</i>	<i>хатта ін джі'тука</i>	Навіть якщо я принесу вам...
<i>фа ламма ан джа'а</i>	<i>фа ламма джа'а</i>	Коли він прийшов...
<i>інна ла нахну аль-галібун</i>	<i>іннана са наглібугум</i>	Ми уразимо їх...
фіма гагуна амі-нін	<i>амінін гуна</i>	[Ти] тут у безпеці...
калілан ма	ма акалла	Рідко...

Табл. 1. Порівняння нових виразів у Корані з повсякденною арабською мовою

Швидкого погляду на наведений вище список конструкцій, більшість з яких зустрічаються в Корані неодноразово, достатньо для того, щоб переконатися в тому, наскільки відрізняються вони від конструкцій, які використовуються арабами у їхньому повсякденному житті.

Незважаючи на рідкість, з якою подібні конструкції зустрічаються в цілому, зважаючи на вже зазначений факт, що вони складаються, переважно, з часток, сполучників, прийменників, окремих літер і т.д., ми можемо локалізувати наступні (див. таблицю 2) дванадцять нових конструкцій в сурі «Закутаний».

Коли перед нами постає питання скільки ж нових виразів міститься в цій сурі, ми краще поставили б інше питання, - чи містить ця сура хоч якийсь вираз, який не був би новим. Сура «Закутаний» складається з 56 аятів, котрі займають менше двох сторінок. Тим не менш, ми можемо нарахувати не менше 65 нових коранічних виразів тільки у цій сурі, разом з 12 новими конструкціями, в все це у лінгвістичному просторі

лишень 56 аятів, принаймні, 30 з яких складаються тільки з двох чи трьох слів.

Це означає те, що ця сура навряд чи містить хоч якийсь вираз, який був би у вжитку в арабській мові до послання Корану. Навіть ще більш екстраординарним і дивовижним є той факт, що 52 з 65 нових виразів зустрічаються тільки в цій конкретній сурі. Це знову підтверджує не тільки новизну мови Корану, але й, на додачу, той факт, що кожна сура Корану характеризується своєю власною мовною індивідуальністю. Це феномен, який ми будемо постійно розглядати в нашому вивченні коротких сур у другому томі.

Коранічний вираз	Переклад	Аят
Фа заліка йавма'ізін	«то день той буде»	9
Калла іннагу	«Але ж ні! Він зятято заперечує Наші знамення»	16
Фа кутіла кайфа	«Хай загине він!»	19
Сумма кутіла кайфа	«Хай загине він ще раз!»	20
Ін газа ілла	«Це - не щось інше»	24
Ва ма адрака ма	«Звідки ти міг знати, що»	27
Ка заліка йудиллу	«Так Аллаг вводить в оману»	31
Калла ва аль-камарі	«О так! Присягаюся місяцем!»	32
Лам наку мін	«Ми не були серед тих»	43
Фа ма лагум'ан	«Що ж з нами?»	49
Калла бал ла	«Але ні! Вони не...»	53
Ілла ан йаша' [Аллаг]	«якщо цього не забажає Аллаг»	56

Табл. 2. Дванадцять нових виразів у сурі «Закутаний»

Таблиця 3, наведена нижче, відображає 65 нових виразів, які виявляються в сурі «Закутаний».

№	Коранічний вираз	Переклад	Аят
1	<i>йа аййуга аль-муд-дассір</i>	О закутаний!	1
2	<i>кум фа анзір</i>	Вставай та застерігай!	2
3	<i>ва раббака фа ка-ббір</i>	Звеличуй Господа свого!	3
4	<i>ва сйабак фа та-ггір</i>	Очисти свій одяг!	4
5	<i>ва аль-руджза фахджур</i>	Уникай мерзоти!	5
6	<i>ва ла тамнум тастаксір</i>	Та не виявляй милості, маючи сподівання отримати ще більше!	6
7	<i>ва лі раббіка фасбір</i>	Заради Господа свого будь терплячим!	7
8	<i>фа іза нукіра фі аль-накур</i>	Коли засурмлять у ріг	8
9	<i>йавмун 'асір</i>	Той важкий День	9
10	<i>'ала аль-кафіріна гайру йасір</i>	Не буде легким для невірних!	10
11	<i>зарні ва ман халак-ту вахідан</i>	Залиш Мене з тим, кого Я створив одинаком,	11
12	<i>ва джа'алту лагу малан</i>	Кому дарував	12
13	<i>малан мамдудан</i>	Велике багатство	12
14	<i>баніна шугудаа</i>	Та синів, які знаходяться поряд із ним,	13
15	<i>маххадту лягу тамгідаа</i>	Для кого розкрив усе!	14
16	<i>йатма `у ан азійд</i>	Але він бажає, щоб Я дав йому ще більше!	15

17	кана лі `йатіна `анідаа	Ні! Він заперечує Наші знамення,	16
18	са `урхікугу са `удаа	Тож Я ускладню його шлях!	17
19	факкара уа каддар	Він усе обдумав та роз- рахував!	18
20	факутіля кайфа каддар	Нехай він згине – як він усе розрахував!	19
21	`абаса уа басар	Далі нахмурився та на- супився,	22
22	адбара уастакбар	А потім відвернувся та загордився!	23
23	сіхрун йу `сар	Переказане чаклунство	24
24	са `услігі сакар	Ми кинемо його в пе- кельне полум'я.	26
25	ля тубкі уа ля та- зар	Воно не обминає та не залишає,	28
26	ляууахатун лільба- шар	Спалюючи шкіру.	29
27	асхабан-нарі	Вартовими пекла	31
28	уа ма джа `альна `іддатагум	Їхню кількість зробили	31
29	фітнатан ліллязіна кафару	На випробування для тих, які не увірували	31
30	лязіна утуль-кіта- ба	Щоб ті, кому дано Пи- сання, були впевненими	31
31	йаздадаль-лязіна аману іманаан	Щоб додати віри тим, які увірували	31
32	фі кулюбігім мара- дун	Ті, в чіїх серцях хворо- ба	31
33	маза арадаллагу бігаза масалян	«Що Аллаг прагнув до- нести цією притчею?»	37

34	йудиллюллаху ман йашаа	Ось так Аллаг збиває зі шляху	37
35	уа йагді ман йашаа	Та веде, кого побажає, шляхом прямим!	37
36	джунуда раббіка	Військо Господа твого	37
37	зікра лільбашар	Нагадування для людей	37
38	калля уаль-камар	Ні! Клянуся місяцем!	32
39	уаль-ляйлі із адбар	Клянуся ніччю, коли вона відступає!	33
40	уас-субхі із асфар	Клянуся зорею, коли вона займається!	34
41	ля `іхдаль-кубар	Одна із найвеличніших справ	35
42	назіраан лільбашар	Яка застерігає людство	36
43	ан йатакаддама ау йата `аххар	Тих серед вас, хто бажає йти вперед чи відступа- ти назад.	37
44	біма касабат рахі- на	Є заручницею того, що вона собі здобула,	38
45	асхабаль-йаміін	Людей, які праворуч	39
46	фі джаннатін йа- таса `алюн	Які в райських садах розпитують одне одного	40
47	йатаса `алюн `аніль-муджріміін	Про грішників	40- 41
48	ма саякакум фі сакар	Що привело вас у пе- кельне полум'я?	42
49	лям наку мі- наль-мусалліін	Ми не були серед мо- лільників	43
50	уа лям наку нут `і- мульт-міскіін	Не годували бідняка	44
51	нахуду ма `аль-ха `і- діін	Та разом з іншими вда- валися до пустослів'я.	45

мові, вирази, що залишилися, є характерними тільки для Корану і продовжують залишатися такими.

Окремі слова і чудо поєднання новизни та ясності

В тканину Корану вплетені нові слова, це факт, який спонукав численних західних скептиків заявити, що мова Корану не є справді арабською. Такі скептики, здається, не помітили, що сам Коран чітко стверджує, і не один раз, що він був зісланий «арабською мовою, зрозумілою» (сура «Поети», 26:195).

Недавнім прихильником такої точки зору став німецький сходознавець Крістоф Люксенберг, який у своїй книзі «Сирійсько-арамейське прочитання Корану», що була видана в Німеччині у 2000 році, заявляє, що Коран був «сфабрикований» Мухаммадом, який зліпив його на основі християнських текстів. Твердження, що Коран походить з християнських джерел, постійно повторюються орієнталістами і християнськими євангелістами. Згідно з Люксенбергом, мова Корану не є арабською, але, радше, тим, що він називає сирійсько-арамейською мовою, - мовою, якою розмовляли торгівці, котрі колись часто відвідували Мекку і змішувалися з її мешканцями. Люксенберг заходить настільки далеко, що говорить нібито, у світлі цього «факту», смисли Корану виявляються цілковито відмінними від того, що про них думають мусульманські тлумачі.

Немає потреби говорити, що теза Люксенберга стосовно того, що Коран має сирійсько-арамейське походження, була повністю дискредитована вченими, як

мусульманами, так і немусульманами, незважаючи на ажіотаж і фанфари, котрі часто супроводжують такого штибу демонстративні фальшиві звинувачення.

У відповідності з дійсними фактами і на відміну від того, що заявив Люксенберг, нові слова, які містяться в Корані, зустрічаються у формах, котрі відповідають критеріям, які лежать в основі арабської мови та її лінгвістичних правил. Навряд чи, хоч один термін у всьому Корані відходить від цих форм. Більш того, нові слова, запроваджені Кораном, зустрічаються в унікальному лінгвістичному контексті, який дає змогу читачам зрозуміти, що вони означають, незважаючи на їхню новизну. Таким чином, поєднання новизни і ясності є ще одним аспектом інноваційного чуда, яке знайшло своє відображення у мові Корану.

Важливість нових термінів, котрі містяться в Корані

Для арабського поета чи літератора вважалося великою подією запровадження ним якогось нового терміну, особливо, якщо цей термін мав потужний вплив на серця та розум людей, настільки потужний, що проникав у повсякденну мову і підхоплювався іншими поетами й письменниками, використовувався ними. Поява такого слова, навіть один раз, у творах цього поета могла призвести до того, що це слово починали використовувати для згадок про самого поета, до такого ступеню, що воно заміняло його справжнє ім'я. Ми виявляємо, наприклад, що доісламський поет Набіга аз-Зуб'ян (помер в 604 р. н.е.) набув своє ім'я, під яким він став відомим, завдяки своєму вислову

фа к'ад набаг'ат ляна мінгум шу'унун; Аль-Мураккаш аль-Акбар набув своє ім'я завдяки своєму вислову рак-каша фі захр аль-адімі калам, тоді як прізвисько, що приклеїлося до Аль-Мусаййяба ібн 'Аласа (помер в 575 р. н.е.) походить від його вислову г'ізаран фа кулу ліль-мусаййябі йалхак'і.

Коли ми вивчаємо мову Священного Корану, є деякі факти, котрі потрібно мати на увазі, у зв'язку з його новими термінами зокрема. Було би легко навіть для малої дитини винайти будь-яку кількість нових слів, якщо у неї в розпорядженні буде двадцять дев'ять літер. Вона може перетасовувати ці літери як завгодно і породити завдяки цьому буквально мільйони нових слів. Але залишається важливе питання: хто зрозуміє ці слова згодом, і якою є їхня літературна цінність? І в цьому плані реальність коранічного чуда виявляється найбільш виразно. Адже араби сьомого сторіччя, які жили в пустелі, не тільки розуміли новий текст, який був їм показаний, з тієї самої миті, коли вперше почули й побачили його, незважаючи на той факт, що він приніс їм мову, яка була новою у всіх своїх фундаментальних елементах та вимірах: у словах, частках, іменниках, дієсловах, у своїх конструкціях, виразах і паттернах, взаємовідносинах між словами і граматичних нововведеннях, у її нових концепціях і правових постановах, у її історичних повідомленнях та в її наукових фактах. Їхня реакція вийшла за межі простого розуміння того, що вони чули, йшлося про захоплення і почуття настільки інтенсивні, що вони межували зі ступором, про це свідчать і спонтанні зізнання віруючих і скептиків, котрі говорять про перевагу Корану і про неможливість досягнення таких височин.

Нові коранічні терміни з легкістю можуть бути віднесені до однієї з п'яти наступних груп:

1. Слова, котрі вже були відомі арабам, але які Коран наділив новими значеннями, котрі могли бути зрозумілими, спираючись на лінгвістичний та риторичний контекст, в якому вони зустрічалися. Приклади таких слів наступні: *султан* (влада), *марад* (хвороба, метафора для відсутності віри), *тавалла* (відвертатися), *аслама* (підкоритися (Богові)), *ад-дунья* (земне життя, земні падоли), *ас-саліхат* (праведні вчинки), *аш-шугада* (мученики), *ар-рух* (дух, душа, янгол Джибріль), *хаші'ун* (благоговійний), *набтагілу* (піднесення молитовного прохання до Господа), *іср* (ноша, метафора для забороненого), *кітаб* (Божественне Одкровення), *аль-баййіна* (явне, метафора для ісламського одкровення), *аль-бірр* (набожність, праведність), *ївадж* (кривизна, безчестя), *аль-харс* (злаки, пашниця, обробіток землі, метафора для дружини), *їанзурун* (брати до уваги, зважати), *їастун* (напад, атака), *аль-мугтадун* (той, кого ведуть праведним шляхом, метафора для позначення віруючого), *аль-бурудж* (вежі, сузір'я), *аль-к'адар* (визначення наперед), *їакдір* (наділити, визначити наперед) і *їукаддір* (розподіляти, розмірковувати, вділяти).

2. Слова, які були новими в плані їхніх етимологічних похідних, але були утворені від лінгвістичних коренів, котрі вже були знайомі арабам того часу. Ця категорія, яка є більшою, ніж перша, охоплює такі слова, як: *атагу* (він дав йому), *малакут* (царство, володіння), *таг'ут* (сили зла), *аль-джагілійя* (часи невігластва, тобто, доісламська ера), *салават* (храми, молільні), *хаду* (послідовник юдаїзму), *макамі'* (обмеження, залізні обценьки), *аль-фуркан* (те, що розрізняє між істиною та брехнею), *аль-ракім* (надпис), *маркум* (записаний, зареєстрований, запис чи реєстр), *аль-міхраб* (ніша), *аль-касас* (розповіді), *г'узза*

(боротьба), *аль-мухтазір* (кошара), *аль-ан'ам* (худоба), *даххага* (розіслав її (Землю)), *су'ур* (дурість, божевілля), *тазавар* (ухилитися від), *мултахад* (укриття), *аль-'адун* (ті, котрі переступають, виходять за встановлені межі), *раббанійюн* (люди Бога), *канітун* (покірний), *аль-мунафікун* (лицеміри), *'іллійюн* (дещо найбільш вивичене), *шакур* (глибоко вдячний (про людину), той, хто відповідає на вдячність (про Бога)), *аль-хайяван* (справжнє життя), *аль-сальсабіль* (джерело в Раю), *тілк'а'* (у напрямку до), *ва'адна* (призначений, зустрічався з).

3. Слова, які після проходження через фазу новизни перейшли у фазу збагачення і взаємодії з повсякденним життям. Ця остання фаза характеризується стабільністю й широким використанням і циркуляцією. В таких випадках, слово чи набір слів, про які йдеться, набував характеристики «технічного терміну», який має силу доносити значення набагато ширше і більш всеохопно, ніж дозволяв сам термін як такий. Приклади таких слів чи термінів включають: *му'мін* (віруючий), *кафір* (невірний), *зікр* (поминання, ісламське одкровення), *масаджід* (місця поклоніння, буквально, «місця, де людина схиляється в поклоні і падає долілиць»), *ас-са'а* (День Воскресіння, буквально «година»), *аджр* (винагорода, особливо в майбутньому житті), *ат-таква* (богобоязливість, набожність), *хасана* (хороше діяння, буквально, «дещо прекрасне»), *сайй'а* (погане діяння), *ніках* (шлюб), *аль-г'айб* (сфера прихованого), *аш-шагада* (світ сприйняття), *ас-сала́т* (молитва), *аз-закят* (очисний податок), *аль-іман* (віра), *аль-джигад* (боротьба, битва), *аш-ширк* (приписування співтоваришів, шурака', єдиному Богу), *аль-ахірат* (життя майбутнє), *аль-кийямат* (воскресіння) і *ан-нар* (пекельне полум'я).

4. Слова, котрі раніше не були в обігу серед арабів і не були їм відомими, і чиї корені також не були їм відомими, але які Коран використав у лінгвістичному контексті, який дозволив тим, хто їх чув або читав, виводити їхнє значення шляхом дедукції. Більшість слів, які належать до цієї категорії, є арабізованими формами слів з інших мов, зокрема, з фарсі, грецької, амхара, набатейської, сирійської, івриту і коптської. Приклади є наступними: *сират* (прямий шлях), *субханака* (слава Тобі (о, Боже)), *абб* (трава), *касвара* (лев), *сіджджін* (режим невідворотності), *барзах* (перешкода, місце в проміжку), *сіджіль* (запис), *сіджііль* (камінь та тверда глина, обпалена глина), *таннур* (глиняна піч), *діза* (несправедливий), *камтарір* (болючий, гнівний), *сундус* (шовк), *істабрак* (парча), *абарік* (глеки, чаші), *аль-кист* (рівність, справедлива міра), *аль-кистас* (повна міра), *аль-фірдавс* (Рай), *мішках* (ніша для світильника), *туба* (щастя, благословення), *каратіс* (папери), *сурадїк* (намет, шатро), *їл* (пакт, угода, кривні зв'язки), *курсії* (стілець, трон), *араїк* (ложа), *джїбт* (яма) і *їамм* (відкрите море).

5. Слова, які набули своєї новизни від алегоричного або фігурального значення, яким Коран наділив їх. У дійсності, більшість слів у різних мовах світу породжені таким чином. Коран збагатив арабську мову сотнями таких слів, чиє фігуральне значення доти не було відоме арабам. Такі слова охоплюють: *їслам* (підкорення, покора), *куфр* (приховування, затаювання (їстини шляхом невірства)), *їатазакка* (бути очищеним завдяки вірі), *сидрат* (лотосове дерево), *аль-мізан* (терези (на яких будуть «зважені» хороші й погані діяння в день Суду)), *харс* (обробіток, використання в сенсі обробітку землі та/або дружини, в розумінні статеві близькості), *аль-худа* (напучення (ведення шля-

хом істини)), *аль-далала* (втрата шляху, помилка), *ат-таква* (набожність, богобоязливість, уникнення (Божого гніву шляхом благочестя і здійснення хороших діянь)), *умма* (нація, народ, зараз використовується для позначення мусульманської спільноти в цілому), *лібас* (одяг, вбрання, в метафоричному сенсі використовується для позначення духовного укриття чи захисту), *мухсанат* (благочестиві жінки, буквально «недоступні»), *айя* (знак, чудо; використовується для позначення аятів Корану), *аль-авваб* (той, хто повертає, використовується по відношенню до Бога, для позначення того, що до Нього доходять молитви тих, хто звертається до Нього), *аль-аджаль* (визначений час, смерть), *вазіра* (той, хто несе тягар, людська душа), *аль-хафіра* (земля або ґрунт), *ас-сахіра* (стан повного пробудження, усвідомлення) і *аль-хуннас* (приховані або ж невидимі зірки).

Тим не менш, як це буде зрозуміло читачам, ми не покладаємося на просте перелічування нових слів у Корані для доведення чудесності мови Корану. Це можна побачити виходячи з того факту, що з 58 нових лінгвістичних явищ, які можна ідентифікувати в сурі «Аль-Фатіха», тільки 5 є новими окремими словами, а саме *ар-Рахман*, *аль-‘алямін*, *ад-дін* (в сенсі Судний День), *ас-сират* та *ад-даллін*.

Коран містить свої власні унікальні слова так само, як він містить свої власні унікальні паттерни, конструкції та лінгвістичні зв'язки. Однак, ми повинні усвідомлювати дві суттєві відмінності між місцем коранічних слів, з одного боку, і коранічних паттернів з іншого. На відміну від коранічних паттернів (*саба'ік*), більшість окремих слів у Корані не були новими для арабської мови часів Пророка. І не було це важким або неможливим запозичити й використати такі окремі

слова у повсякденній арабській мові, чого не скажеш про особливі лінгвістичні паттерни, які виявляються в Корані. Коранічні лінгвістичні паттерни є, з цієї причини, схожими на «відбитки пальців» Священної Книги, які ніколи не зможуть імітувати людські мовні паттерни.

Нові слова в сурі «Закутаний»

В сурі «Закутаний», яка складається з 256 слів і займає менше, ніж дві сторінки, ми легко можемо нарахувати не менше 84 нових слів. Іншими словами, майже третина слів у цій сурі – це нові слова.

Ось приклади таких слів:

1. *Аль-Руджз*: новий термін, використаний для позначення ідолів чи тортур.

2. *Аль-Накур*: новий термін, використаний для позначення труби, у яку дмухатиме янгол Ісрафіль напередодні Судного Дня.

3. *Са'удан*: метафоричний образ, у якому тортури порівнюються зі сходженням крутим схилом.

4. *Басар*: нове слово, яке означає те, що обличчя людини потемніло.

5. *Лаввага ліль-башар*: фраза, просочена новим значенням, а саме – зміна кольору обличчя (аль-башара) чи ясний заклик до людей (аль-башар).

6. *Кафару*: тобто, вони відкинули заклик до ісламу. Початкове значення дієслова кафара – приховувати чи покривати; відповідно, сутність полягає в тому, що вони приховали істину шляхом закриття своєї свідомості і сердець для неї.

7. *Уту*: нове формулювання і нове значення, а саме: «їм було даровано».

8. *Рахіна*: похідне від дієслова, який означає закладати чи утримувати заклад, слово рахіна (заклад, застава) використовується у значенні «звітувати за».

9. *Салакакум*: нова форма, використовувана замість «привів вас у».

10. *Сакар*: новий термін, який означає Джаган-нам (Пекло).

11. *Касвара*: новий термін, який означає «лев» або стрільці з луків, або ж власне луки.

12. *Аль-Маг'фіра*: нове слово для позначення прощення.

Нове використання часток в сурі «Закутаний»

На додачу до багатства нового словника, який наповнює суру «Закутаний», вона містить не менш ніж 14 нових використань арабських часток (адават). Наприклад, сполучник *фа* розташований в іншому місці, ніж прийнято в арабській мові. Зазвичай, *фа* розташовується між двома дієсловами чи двома іменниками, його функція полягає у зв'язуванні другого дієслова з першим, чи другого іменника з першим. Замість цього, ми знаходимо, що у трьох відповідних аятах (аяти 3-5), він розташований між прямим об'єктом (який починає фразу, а не закінчує її) і його дієсловом (який розташовується після прямого об'єкта, а не перед ним). Відповідно, аяти 3-5 читаються наступним чином: *Уа Раббака Факаббїр*. (Господа свого звеличуй!). *Уа Сїй-абака Фатаггір*. (Очисти свій одяг!). *Уар-Руджза Фахджур*. (Уникай мерзоти!). В аяті 7, ми знаходимо

його між препозиційною фразою і дієсловом, з яким поєднується ця препозиція: *ya li robbika fashbir* (Заради Господа свого будь терплячим!).

Окрім того, ми знаходимо, що в аятах 16, 32, 53 і 54 слово калля, яке в нормі використовується для вираження різкого «Ні!», використано в сенсі догани, засобу залякування чи, можливо, в сенсі «дійсно».

В аятах 19 і 20 - *fa kutila kайфа каддара, сумма кутіла кайфа каддар* (які Асад переклав як «і таким чином він знищує сам себе, шляхом того, як мислить: так, він знищує сам себе, шляхом того, як він мислить!», а Абдулла Юсуф Алі як: «Нехай згине він! Як він розраховував?! Нехай згине він ще раз! Як він розраховував?!») – запитальна частка кайфа не використовується в запитальному сенсі, як це було би в некоранічній арабській мові. Не використовується вона і у вигляді прислівника. Замість цього, вона використовується в сенсі подібному до такого харф мас дарі, а в такому випадку вона може перекладатися разом з дієсловом, який слідує за нею, в даному випадку це пасивне дієслово кутіла. В такому випадку, сенс фрази буде кутіла такдіругу, що буквально означає «його думки (чи задуми) були вбиті, тобто, знищені» чи «нехай загинуть, нехай будуть вбиті його думки (задуми)». Ще одне тлумачення може бути таким: кутіла джаза'а такдірігі – «він був убитий (знищений)» чи «нехай він буде вбитий (знищений)» - у вигляді відплати за його думки (задуми)». Якщо ми приймемо будь-яке з цих тлумачень, не буде підстави для розуміння слова кайфа в тому вигляді, в якому воно використовується у цих двох аятах, у якості запитальної частки чи прислівника.

Більш того, частка ін, яка зустрічається в аятах 24 і 25, використовується для донесення заперечення; відповідно, вона тут виступає в якості еквівалента

ма чи ляйса. Ці два аяти читаються наступним чином:
*Факаля Ін Газа Ілля Сіхрун Йу`сар. Ін Газа Ілля Ка-
улюль-Башар.*

لَقَدْ اِنْ هَذَا اِنْ مِخْرُ يُؤْتِرُ اِنْ هَذَا اِنْ اَقُولُ الْبَشَرِ

«І сказав: «Це – не щось інше, як переказане чаклунство. Це - не щось інше, як слова людей» (Абдулла Юсуф Алі). Це особливе використання частки ін є широко розповсюдженим і особливим для Корану, як використання в Корані кана і фрази ма заля (котра означає «все ще є» коли за нею йде дієслово в теперішньому часі), воно зустрічається у всьому Корані. Однак, я поки не зміг знайти жодного прикладу використання її в такому значенні в доісламській поезії.

Наявність не менш ніж 84 нових слів у маленькій сурі, такій як ця, і такій, котра була послана дуже рано, на початку місії Посланця, мала потенціал зумовити справжній катаклізм в серцях і свідомості тих, хто чув це вперше. Тоді не має викликати подив те, що після прослуховування перших 13 аятів сури «Фуссилят» (41), Утба ібн Рабі'а, лідер курайшитів, який надзвичайно досконало володів арабською мовою, повернувся до своїх людей у стані ступору, ледве розуміючи звернені до нього слова. І наскільки більший катаклізм ми можемо очікувати тоді, якщо візьмемо до уваги той факт, що на додачу до нових слів, які знаходяться в Корані, він також містить десятки нових конструкцій, виразів, лінгвістичних паттернів, метафор, тверджень, які припускають багатозначні тлумачення, і елегантних витончених зворотів мовлення, не кажучи вже про ін-

телектуальні й культурні виміри, які переплітаються зі згаданими вище лінгвістичними й риторичними феноменами?

Реконфігурація лінгвістичної одиниці

Коли вперше розпочався коранічний шторм, він викликав реакцію, яка була сумірною з важливістю Священної Книги і всього того, що вона принесла. Однак, з плином часу, її вплив на тих, хто чув її, почав зменшуватися внаслідок того, що покоління за поколінням люди звикали до мови Корану і, в результаті цього, почали втрачати ту благоговійну дрож, яку відчували перші слухачі. Новий коранічний лінгвістичний феномен більше не уводив людей у ступор, як то було одразу після послання Книги. Одне з явищ, котре від початку спантеличувало людей – це вірш, аят. Аят становить собою нову концепцію, яка контрастувала як з реченням (джумла) – базовою лінгвістичною одиницею арабської прози – так і з двовіршем (бейт), який був лінгвістичною одиницею арабської поезії. Нова лінгвістична одиниця, представлена аятом, стояла окремо від того, до чого звикли звертатися араби, і була причетною до того, чого араби звикли уникати. Як наслідок, вона розкрила прірву у всьому лінгвістичному фундаменті арабів, яка додала нові виміри для арабської мови і розширила традиційні обрії. Будь-ласка, прочитайте разом зі мною наступний короткий уривок з початкової частини сури «Родина Імрана» (3):

وَأَنْزَلَ الْقُرْآنَ وَالْإِنْجِيلَ مِنْ قَبْلِ هَذَا لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الْفُرْقَانَ
كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

3б Уа `анзаля аттаураата уа аль-Інджііль
4 Мін каблягуда ліннаасі уа `анзаляль-фур-
каан інналь-лязііна кафару біайаті-лягі ля-
гум `азаабун шадіід...

3б: і Він зіслав Таурат і Інджіль

4: як прямий шлях людям! І зіслав Він Роз-
різнєння! Воістину, на тих, які не вірують у
знамення Аллага, чекає жорстока кара!

Зверніть увагу, як аят 3 закінчується до завер-
шення речення, тобто, перед прислівником «як», що
належить до дієслівної фрази «і Він зіслав Таурат
і Інджіль» (уа `анзаля аттаураата уа аль-Інджііль).
Зверніть також увагу на те, що протилежна ситуація
має місце в аяті 4, який виходить за межі кінця рече-
ння, що закінчується словами «для людей» (ліль-ннас)
і охоплює початок нового речення («Він також зі-
слав...»). Аят 4 потім продовжується за межі речення,
що закінчується словом «Розрізнєння (стандарт для
розрізнєння істини й брехні, тобто Коран)» (аль-фур-
кан), і включає нове речення, яке не має граматичного
зв'язку з тим реченням, яке передує йому: «Воістину,
на тих, які не вірують у знамення Аллага, чекає жор-
стока кара!» (інналь-лязііна кафару біайаті-лягі ля-
гум `азаабун шадіід).

Тепер звернімося до перших п'яти аятів сури «Ар-
Рум» (30), я вставив діагональні риси у тих місцях, де
ми очікували б завершення одного аята й початок ін-
шого, якби ця цитата була розділеною у відповідності
з нашими традиційними лінгвістичними одиницями
й традиціями:

(1)Аліф. Лям. Мім. (2) Гулібатур-Руму (3)
Фі аднал-арди // уа гуммім-ба'-ді галабігім
сай-аглібуна (4) Фі бід-і сінін. // Лі-ЛЛагіл-

*Амру мін-каблу уа мін-ба'-д; // Уа йаума-і-зій-йафра-гул-му-мінуна (5) Бі-настрі-Ллаг.
// Йансуру май-йаша; // уа гувал'-азі-зур-Рахім.*

1. Аліф. Лям. Мім. 2. Переможені ромеї 3. у найближчих землях. // Але після своєї поразки переможуть вони, 4. за кілька років. // Влада належала Аллагу раніше і буде належати далі. // Того дня віруючі зрадіють 5. допомозі Аллага. // Він допомагає, кому побажає. // Він Всемогутній, Милостивий!

Як має стати зрозумілим з цього уривку, коранічне розділення цих п'яти аятів – тобто, розстановка значків, які вказують на завершення одного аята й початок іншого – не має зв'язку з тими способами розділення, до яких ми звикли традиційно, за допомогою яких ми відділяємо одне речення від іншого.

Нове розташування традиційних сполучників та зв'язок

Ця нова схема розділень і сполучень є однією з найбільш всеосяжних характеристик лінгвістичного ландшафту Корану. Найбільш примітна риса цієї схеми – це випадіння таких сполучників, як *вав*, *фа*, *із*, *іннама* і *кад* та займенників, котрі мають вигляд окремих слів (таких як *гува*, *гійя*, *гум* і т.д.) з їхніх традиційних розташувань між реченнями і частинами складних речень, феномен, який еродує загальноприйняті «регіональні межі» мови. У якості прикладу цього явища, давайте прочитаємо суру «Грім» (13:33):

«Невже Той, Хто наглядає за кожною душею й тим, що вона отримала, схожий на [ідолів]? Багатобожники додають Аллагу рівних у поклонінні. Скажи: «Назвіть їх! Чи ви розповісте Йому щось таке, чого Він не знає на землі, чи ваші слова – пусті?» Але видалися прекрасними для невіруючих їхні хитрощі й збили їх зі шляху! Кого Аллаг збив зі шляху, тому немає провідника!».

Якщо ми звернемо увагу на слова, випущені в цьому аяті, і відновимо їх на тих місцях, де вони розташовувались би, якби те ж саме значення відображалося шляхом дотримання наших людських лінгвістичних традицій, то результат мав би такий вигляд:

Афа [гаказа йакуну]ман Гува Ка`іmun `Аля Куллі Нафсін Біма Касабат Уа [кад] Джа`а-лю Лілляг Шурака`а [фа]Куль [лагум] Саммугум [ізан] Ам [тазаннуна аннакум] Тунаббі`унагу Біма Ля Йа`ляму [бі ма йуджад] Філь-Арди Ам [інна газа] Бізахірін Міналь-Каулі [мінкум] Баль [аль-хакку аннагу кад] Зуййїна Лілязіна Кафару Макругум Уа Судду Аніс-Сабілі Уа Ман ЙудліліЛягі Фама Лягу Мін Хаад.

Ми бачимо тоді, що слова, які були випущені, стоять, принаймні, в десяти місцях тільки в цьому одному аяті.

Тепер давайте спробуємо утримати в полі зору сполучник, який зник з кожної з виділених позицій, в наступних аятах:

أَفْ [هَكَذَا يَكُونُ] مَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَ [أَقْد]

جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ [أَفْ] أَلَمْ [أَلَمْ] شَوْهُمْ [إِذْ] أَمْ [تَنْظُرُونَ أَيْكُمْ] لَنْ يَنْفَعُوا

يَا لَا يَخْلُقُ [يَا يَوْجِدُ] فِي الْأَرْضِ أَم [إِنْ هَذَا] بَطَّاءِرُ مِنْ الْقَوْلِ
[مِنْكُمْ] بَل [الْحَقُّ إِنَّهُ قَدْ] رُبَّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْكُمْ وَصَلُّوا عَنِ السَّبِيلِ

Уа калал-лазіна ла йа'ламуна лаула йукал-лімуна-ЛЛагу ау та-тіна Айаг? Казаліка калаллазіна мінкаблігім-місла каулігім. Ташабагат кулубугум. Кад баййаннал-ай-аті лі каумій-йукинун (сура «Корова», 2:118).

«Невігласи говорять: «Чому не заговорить із нами Аллаг, чому не дарує знамення нам?» Так само й ті, які жили раніше, говорили слова, схожі на ці. Схожими є й серця їхні. Але ж Ми вже пояснили знамення для людей переконаних!».

Кул інні 'ала баййїнатім-мір-Раббі уа каз-зabtум-біг. Ма 'інді ма таста'-джілуна біг. Ініл-Хукму ілла лі-ЛЛаг; йакуссул-Хакка... (сура «Худоба», 6:57).

«Скажи: «Я дотримуюся ясного доказу від мого Господа, а ви вважаєте це за брехню! У мене немає того, що ви намагаєтеся прискорити. Рішення належить Аллагу; Він прорікає істину...».

...Уа Саххараш-Шамса Уаль-Камара Кулльон Йаджрі Лі`джалін Мусамман

*Йудабірруль-Амра Йуфассилуль-Айаті
Ля`аллякум Біліка`і Раббікум Тукінуун.
(сура «Грім», 13:2).*

«Він... підкорив сонце й місяць. Плинуть вони до визначеного строку. Керує Він справами й пояснює знамення – можливо, ви будете впевнені в зустрічі з Господом своїм!». (сура «Грім», 13:2).

Цей різновид випущень не є просто новим лінгвістичним стилем, який Коран додав до арабської мови. Це також значне ідеальне й риторичне доповнення, оскільки воно додає коранічному виразу виміри неземні й наділяє його витонченістю образності, якої не було би в протилежному випадку. Коли численні типи пропусків зустрічаються в одному аяті, ми виявляємо, що аят набуває красномовності і ясності, котрі перевершують його початкове, базове значення.

Нові відносини між словами

Усі згадані вище явища є справедливими по відношенню до того, що стосується аятів чи речень. А як виглядає справа з окремими словами та їхніми взаємовідносинами? Коран надав нові засади й тон для взаємовідносин між словами. Цей новий тип взаємовідносин не був знайомий арабській культурі до появи Корану, не був він характерним і для інших культур, до появи нових літературних шкіл, таких як символізм і сюрреалізм, у сучасну епоху. Однак, він відкрив нові ідеологічні й образні обрії, які тепер додані до початкового значення тексту.

Наприклад, четвертий аят сури «Аль-Фатіха», який читається «малікі йаумі д-дін» - «Володарю Судного Дня!», містить зв'язок між словами, механіка якого була незнайомою арабам часів Пророка. Перші слухачі Корану, безсумнівно, відчували різницю між цією словесною зв'язкою й тими, до яких вони звикли, і були глибоко вражені, коли чули цей аят вперше. Окрім усього, їхня «лінгвістична лабораторія» була ще інтенсивною й примітивною, оскільки їй не вистачало просунутих інструментів дослідження й аналізу, котрі є доступними для нас сьогодні. Розташування поряд слів «малік», яке означає «володар, цар, владар», і «йаум», що означає «день», було новим для арабів і не арабів, тоді, коли з'явився Коран. Це було, і досі є, звичним для нас асоціювати владу (мульк) з конкретними об'єктами, якими можна володіти. Ми говоримо: «Володар реальних статків», «володар дирхемів», «володар землі», «володар машини», «володар корабля», і т.д. Але як ми можемо говорити про володіння днем? Хіба час є тим, чим можна володіти в прямому сенсі цього слова? Хіба банки та інші фінансові установи будуть готові відкривати рахунки, деноміновані у днях, годинах і т.д.? Використання фрази «володар дня» було, таким чином, лінгвістичним сюрпризом, який мав скрайню своєрідність для арабів сьомого століття. Однак, інший сюрприз виявився зовсім поряд.

Не встигли вони подолати це складне перехрес-тя, як їх очікував інший дорожний сигнал, такого типу, який вони ніяк не очікували, і який маячив перед ними – це взаємовідносини між словами йаум (день) і ад-дін (суд). Араби і не араби звикли до поєднання слів, які стосуються одиниці виміру часу, зі словами, які описують якусь подію, що має бути здійсненим впродовж того чи іншого проміжку часу. Можна ска-

зати «секунда мовчання», «рік скорботи», «період війни», «переддень пробудження», і т.д. Перш ніж перші слухачі Корану зрозуміли нове значення, яке він доносив у цьому аяті, слово ад-дін не стосувалося події, радше воно стосувалося абстрактної концепції (релігії). Однак, поєднання слова, що стосувалося періоду часу (йаум) зумовило затримку ментального трафіка, одразу ж після цього, який був викликаний асоціюванням володіння (мульк, малік) з днем (йаум). Неочікувані повороти на дорозі були надто швидкими й крутими для арабів сьомого сторіччя, у міру їхнього просування сурами й Кораном в цілому. Відповідно, їхні обмежені людські смаки були заскочені сприйняттям коротких, але частих, «телеграм», котрі надходили одна за одною з Небес, презентуючи їм новий набір лінгвістичних зв'язків між реченнями, фразами й словами. Шляхом злиття усіх цих нових елементів, інноваційна революція була викликана Кораном як в арабській мові, так і в інших мовах, вона вийшла за межі мови в сферу образності й формування графічних образів, метафоричного використання й риторичних стилів вираження.

Новий коранічний репертуар образів

Одні й ті ж самі образи часто повторювалися доісламськими арабськими поетами. Якщо образ, використаний одним поетом, привертав увагу іншого поета, він запозичував його, переформулював, вставляв його у новий поетичний шаблон; він міг також використати його у початковому вигляді. Цей доісламський вплив на траєкторію арабської поезії продовжувався

потім багато сторіч, проклавши собі шлях у праці деяких сучасних поетів і письменників, а може і в повсякденну мову людей. Образи, які використовувалися, походили від знайомих арабам предметів оточення. Так, хоробра людина порівнювалася з левом, боягуз – зі страусом, щедра людина – з морем, скнара – з випаленою землею, ображена людина – з верблюдом, ненажера – зі слоном, похумра, статечна людина – з горою, вродлива людина – з Сонцем або Місяцем, витончена людина – з зіркою, ница людина – з кілком для кріплення намету, нерозважлива або непостійна людина – з метеликом, м'яка, чемна людина – з ягням, вперта й затята людина – з жуком-гноймовиком, марнослава людина – з павичем, хитра, підступна людина – з лисицею, чорне волосся – з ніччю, сиве волосся – з днем, зуби коханої – з перлинами, її рот – з обручкою чи ромашкою, її губи – з сердоліком, її щоки – з трояндами чи яблуками, її сльози були перлинами, кінчики її пальців порівнювалися з плодами зізіфуса, її очі – з нарцисами, її тілобудова порівнювалася зі списом, її чоло – з ранком, брови – зі стрілами, завитки волосся біля скронь – зі скорпіонами чи зі скіпетрами, і т.д.

Що стосується Священного Корану, він оминув майже всі успадковані образи, видаливши їх зі свого запасу засобів для вираження і замінивши їх своїми власними ілюстративними словниковими наборами зі свіжою образністю. Хоча я не здійснював вичерпного дослідження образів, які знаходяться в Корані, я можу стверджувати з майже цілковитою упевненістю, спираючись на аяти, які я перевірів під час даного дослідження, що вулкан виразності, який вивергнувся з Корану, не був обмежений створенням величезної кількості нових ілюстративних образів, котрі він додав до нашого репертуару метафоричних образів. Рад-

ше, подібно до того, як це відбулося з традиційними лінгвістичними паттернами, Коран відмовився, відкинув і облишив усі описові образи, зафіксовані в масивному доісламському поетичному корпусі, і жоден з них не трапився мені в жодному з аятів.

Однак, ще важливішим фактом є те, що Коран здійснив фундаментальну революцію в художній структурі традиційної лінгвістичної образності шляхом запровадження високо розвинених, різноманітних зв'язків, котрі здаються просто неймовірними, між структурними елементами цих образів, що сильно випередило свій час. До того часу, образи, які використовувалися, були обмеженої якості і креативності, обмежені кількісно, вони складалися з елементів, зв'язки між якими були обмеженого розмаху й обмежувалися, фактично, однією лише поезією. Коран же зламав ці умовності, пожвавив уяву арабів у напрямку нової ери й переродив увесь світ образів, наділивши його багатством і різними вимірами, внутрішньою динамікою та взаємозв'язками, котрі раніше не були відомими арабській поезії та прозі.

Традиційні правила, які виводилися риторами, котрим слідували, розділяли метафоричні образи на чотири категорії: (1) мушабба, тобто, сутність, пов'язана з чимось іншим, (2) мушабба бігі, «дещо інше», з чим пов'язується мушабба, (3) адат аль-ташбіх, тобто, слово, яке вказує на існування порівняння чи подібності (на кшталт «подібно», «як то», і т.д.), й (4) ваджг шабах, точка подібності між сутністю, яка зв'язується з «дечим іншим», з чим вона пов'язана. Образ був класифікований і віднесений до категорії згідно з належністю до однієї з цих чотирьох груп елементів, хай то згадано явно чи ні. Але коли ми намагаємося умістити образи, що знаходяться в Корані, в рамки цих тради-

ційних правил і класифікацій, ми виявляємо, що багато які з них не можуть бути віднесеними до жодної зі встановлених категорій. Наступні коранічні образи, наприклад, не можуть бути проаналізованими на основі традиційних правил риторики:

- «Помста рятує життя ваше, о ви, обдаровані розумом!...» (сура «Корова», 2:179). *Ва лякум фі аль-кісасі хайя...*

- «...Слабкий той, хто просить, і той, у кого просять!» (сура «Хадж», 22:73). *Джа'уфа аль-талібу ва аль-матлуб.*

- «...а серця будуть спустошені. (Сповнені страху й позбавлені усіх інших почуттів)» (сура «Ібрагім», 14:43). *Ва аф'ідатугум гава'ун.*

- «Адже раніше вони не вірили й робили здогадки з далекого місця!». (сура «Саба», 34:53). *Ва йазіфун білль-г'айбі мін маканін ба'ід.*

Образ з багатьма вимірами

Коли Коран був посланий, араби часів Пророка вперше зіткнулися з багатовимірними образами. Коли арабські ритори почали формулювати правила арабської риторики й аналізу метафоричних образів та їхніх складників, вони не мали іншого вибору, окрім як виключити коранічні образи зі свого аналізу, оскільки вони не відповідали їхнім правилам чи, радше, з тієї причини, що їхні обмежені людські правила не могли охопити чи збагнути виміри, які відображаються образами в Корані.

Що стосується тих, хто хотів відвернути людей від ісламу та від Корану, вони розглядали особливість коранічних образів та їхню невідповідність традиційним

критеріям у якості слабкості, на підставі якої, як вони вважали, вони змогли б нападати на кредо мусульман. Ібн аль-Раванді, безславний вільнодумець, нинішні послідовники якого оспівують його новаторство, раціоналізм та думки, які випередили свій час, одного разу прокоментував філологу й літератору Ібн аль-Арабі уривок з Корану (16:112), згідно з яким *азакага Аллагу лібас аль-джу'ї ва аль-хавфі*, що буквально перекладається як «...і тоді Аллаг одягнув їх у вбрання голоду й страху, за те, що вони чинили», зі словами: «Хіба можна спробувати на смак вбрання?». Ібн аль-Арабі відповів: «Добре, тоді ти, мавпо, припускаєш, що Мухаммад не був Пророком. Але навіть у такому випадку ти не можеш заперечувати те, що він був арабом!» Як повідомляється, Ібн аль-Раванді кидав виклик наведеному вище аяту, заявляючи, що краще було би сказати *фа касага Аллагу лібас аль-джу'ї* (Бог вдягнув їх в одяг голоду) чи *фа азакага Аллагу та'м аль-джу'ї* («Бог зробив так, щоб вони скуштували гіркоту голоду»).

Гіпотетичний образ

Той тип образів, про який я тут говорю, це той, котрий вимагає, щоби наша людська уява доповнила його, оскільки він має мушаббах, чи сутність, яка зв'язується з чимось, у безпосередньому сусідстві з мушаббах бігі, тобто, з чимось, з чим відбувається зв'язування, і що наші людські почуття не здатні вловити. Чи він може уподібнити дещо відоме чомусь невідомому або чомусь такому, чого раніше ніколи не спостерігав слухач/читач.

В одному такому образі, природа якого привернула увагу ранніх риторів, Коран уподібнює плоди зак-

кум, дерева, що росте в Пеклі (Асад перекладає цей вираз як «дерево зі смертельними плодами», а Юсуф Алі просто як «дерево закум»), «головам шайтанів» (сура «Ас-Саффат», 37:65). Оскільки ніхто з нас ніколи не бачив ні «шайтанів», ні їхніх голів, цей образ має той ефект, що дозволяє нашій уяві свавільно уявити собі огидність цього дерева, яке набуває форми наймерзенніших створінь на світі. Цей тип образності руйнує бар'єри, котрі кінцевий, логічний, раціональний образ створює на шляху людської уяви, і який тепер знаходить себе перед нескінченними обріями концептуалізації й квітів. Спробуйте тепер насолодитися разом зі мною, повільно й поволі, низкою коранічних образів, сприймаючи їх за допомогою вашої уяви, почуттів та емоцій:

«Погляди не досягають Його, це Він досягає погляди! Він – Проникливий, Всевідаючий!» (6:103).

«Того Дня земля зміниться іншою, так само, як і небеса. Постануть вони перед Аллагом – Єдиним, Всепереможним!», (14:48).

«Серце матері Муси спорожніло. Вона була готова відкритися, але Ми укріпили її серце, щоб вона була віруючою», (28:10).

«Якби всі дерева землі перетворилися на тростини для письма, а до моря додали б ще сім морів, то й тоді не вичерпалися б слова Аллага. Воістину, Аллаг – Великий, Мудрий!», (31:27).

«Вони не оцінили Аллага гідною мірою! Уся земля буде Його жменею в День Воскресіння, а небеса будуть згорнуті Його правицею! Пречистий

Він і Вищий за те, що Йому додають у поклонінні!», (39:67).

«І коли небо розколеться і стане червоним, наче розпечена шкіра», (55:37).

«Ми прикрасили нижнє небо світильниками та каменуємо ними шайтанів. Ми приготували для них пекельну кару!», (67:5).

«Невіруючі ладні збити тебе своїм поглядом, коли чують нагадування. І говорять: «Воістину, він – божевільний!», (68:51).

*Типи образів, які виявляються
в сурі «Закутаний» (74)*

Якщо ми знову звернемося до сури «Закутаний», ми виявимо, що вона містить не менше, ніж 31 образ зазначених вище типів. В голові має виникнути усвідомлення того, що ці коранічні образи були всуціль новими для арабів часів Пророка, включаючи як ті, котрі були засновані на елементах, які були відомими до ісламу, так і ті, котрі з'явилися пізніше.

Вираз	Переклад	Аят	Риторична класифікація
<i>ya sīyabaka fata-ggir</i>	Одяг свій очистиуй!	4	Метафора (слово «одяг» використовується для позначення внутрішньої сутності людини).

<i>са `урхіку-гу са `удаа</i>	Я покладу на нього підйом	17	Метонімія чи алюзія, яка відсилає до великих страждань, природа яких не уточнюється.
<i>адбара уастакбар</i>	Потім він повернувся спиною й почав гордувати	23	Метонімія чи алюзія, вираз «повернувся спиною», пов'язане з актом зречення чи відмови
<i>кафару</i>	невіруючі	31	Метафора, у якій заперечення істини пов'язане з актом приховування (дієслово кафара початково означало покривати чи приховувати) свідомості
<i>йудиллю-ллагу ман йашаа</i>	Вводить в оману, кого побажає	31	Порівняння, в якому акт поривання чи дозволу невір'я пов'язаний з веденням когось хибним шляхом
<i>йагді ман йашаа</i>	Веде прямим шляхом, кого побажає	31	Порівняння, в якому акт поривання чи дозволу пов'язаний з веденням когось правильним шляхом
<i>уас-субхі іза асфар</i>	Присягаюся зорею, коли вона займається!	34	Порівняння, в якому зоря пов'язана з актом початку ночі (слово асфара означає відкривати чи встановлювати)

куллю нафсін біма каса- бат рахіна	Кожна душа є заручницею того, що вона собі здо- була	38	Порівняння, в якому людина є заручницею тих вчинків, які вона здійснила
асха- баль-йа- міін	людей правої сторони	39	Метонімія чи алюзія, яка відсилає до тих, хто населяє Рай
аль-такуа	Той, Хто гід- ний того, щоб Його боялися	56	Алюзія чи символ страху покарання Господа (іменник аль-таква походить від кореня т-к-в, що означає страх чи побоювання), котрий виявляється у правед- них справах.

Табл. 4. Риторична класифікація виразів, котрі використовуються в сурі «Закутаний»

Також, слід нагадати, що риторична класифікація, згідно з якою ми розподілили кожен з цих образів, не обов'язково становить фінал чи тільки категоризацію, оскільки ми мали можливість помислити, багато образів, які знаходяться в Корані, ігнорують категоризацію, засновану на межах і критеріях, визначених вченими в царині арабської риторики. Такі образи включають ті, котрі наводяться в таблиці 4.

АЛЬ-ІЛЬТІФАТ: ЛІНГВІСТИЧНЕ МИСТЕЦТВО, ЩО Є УНІКАЛЬНОЮ РИСОЮ КОРАНУ

Ритори часто обговорювали лінгвістичний феномен, який вони класифікували як семантичний і який став відомим під терміном аль-ільтіфат, або ж раптове перенесення. В літературному контексті, ільтіфат стосується раптового переміщення з боку спікера чи письменника з одного типу звертання до іншого. Наприклад, може мати місце раптовий перехід від третьої особи (він, вона, вони) до другої особи (ви) чи від другої особи (ви) до першої особи (я, ми), чи від однини до множини. Деякі ритори можуть також включати перехід від минулого часу до теперішнього, до імперативу, від іменника до дієслова і тому подібне. В наступному аяті, наприклад, ми маємо перехід від однини до множини: *Бала, ман аслама уажгагу лі-Ллагі уа гууа мухсінун фалагу ажругу 'інда Раббіг; уа ла хауфун 'алайгім уа ла гум йахзанун*. «Ні! Хто підкорить себе Аллагу, той і є праведником. Його чекає винагорода від Господа; не буде страху таким, як він, і не будуть засмучені вони!» (сура «Корова», 2:112). Якщо на початку аят починається з використанням третьої особи в однині (хто), то закінчується використанням третьої особи у множині (вони), хоча в обох частинах аяту йдеться про одних і тих самих людей.

Наводячи приклади цього феномена, ритори, на жаль, не здійснювали аналогічного порівняння між аятами Корану й рядками доісламської поезії. Так сталося, що вони цитували більше аятів Корану для ілюстрації ільтіфату, ніж рядків доісламської поезії, що, саме по собі, слугує опосередкованим свідченням

визнання верховенства Корану в цьому контексті. Висловлюючись науково, однак, такі рядки поезії не варті того, щоби їх розташовували поряд з аятами Корану для ілюстрації цього явища. У своїй книзі «Міфтах аль-улюм» Ас-Сакакі цитує наступні два рядки вірша Алками аль-Фахля (пом. у 603 р. н.е.) в розділі, присвяченому ільтіфату:

طحا بك قلبٌ في الحسانِ طروبُ

Твоє грайливе серце втратило свої почуття
по відношенню до вродливих жінок

بُعِيدَ الشَّبابِ عَصْرَ حَانَ مَشِيبُ

Адже юність пішла, а старість прийшла

يَكْلَفُنِي لَيْلَى وَقَدْ شَطَّ وَلِيُّهَا

Воно (моє серце) тяжіє привабленням до
Лейли, а вона тепер пішла

وَعَادَتْ عَوَاذٍ بَيْنَنَا وَخَطُوبُ

І клопоти, перешкоди та смуток стали між
нами.

Моє питання полягає в наступному: чи можемо ми знайти хоч якийсь різновид ільтіфату в цих рядках, чи хоча би щось, що віддалено схоже на нього? Більшість, якщо не всі, риторів наполягає на тому, що можемо. Однак, у дійсності ці рядки не містять нічого, окрім звичайної розмови людини самої з собою. Як це є звичним для поетів, як і для кожного з нас, Алкама говорить про себе, як про когось іншого, використовуючи звернення «ти», і у нього виходить розмова з самим собою, начебто він і його співрозмовник – це дві різні людини, котрі сидять поряд і ведуть бесіду.

Потім він повертається до використання першої особи (я). Як багато разів ми всі розмовляли самі з собою таким чином? Я можу сказати: «Що сталося з тобою, Бассаме? Я не задоволений тим, що ти робиш по відношенню до себе самого. Отже, я відмовлюся від свого рішення. Так, це буде кращим для тебе, Бассаме». Впродовж мого монолога, я декілька разів перемикався зі згадуванням моєї особистості у другій особі (ти) на згадування її ж таки у першій особі (я). Але чи можу я виправдано назвати цей процес терміном ільтіфат? І хіба можна було би поставити його поряд з коранічним мистецтвом, відомим під цією назвою?

Ільтіфат у Священному Корані є цілковито новим мистецтвом, яке не було відоме доісламській арабській літературі і яке досі залишається невідомим їй. До сьогоднішнього дня цей феномен залишається недоступним для письменників, і я особисто не знаю нічого подібного йому в жодній мові. Це не щось таке, що виявляється випадково тут чи там. Радше, він є концентрованим риторичним феноменом, властивим тільки Корану. Коли я говорю про ільтіфат, як про феномен, я використовую це слово для підкреслювання частоти, з якою різні форми цього мистецтва виявляються в коранічному тексті. Також, слід зазначити, що екстраординарна риса переходу у використанні займенників призводить до того, що увага читачів є постійно задіяною в потоці енергії, для чого мозок має мислити, інтелектуально фокусуватися, щоби не втратити усі ці перемикання між я, ми, ви, він, вони, котрі відбуваються досить швидко. Як ми незабаром побачимо, займенник, який стосується Бога, перемикається не менш, ніж шість разів, між «Він» (гува), «Я» (ана) та «Ми» (нахну) у перших трьох аятах сури «Переніс вночі» (17:1-3):

*Субханаль-Лязі Асра Бі`абдігі Ляйляян
Міналь-Масджіділь-Харамі Іляль-Мас-
джіділь-Аксаль-Лязі Баракна Хаулягу
Лінурійагу Мін Айатіна Іннагу Гуас-Са-
мі`уль-Басиір. Уа Атайна Мусаль-Кіта-
ба Уа Джа`альнагу Гудан Лібані Ісрааїля
Алля Таттагізу Мін Дуні Уа Кііль. Зуррійа-
та Ман Хамальна Ма`а Нухін Іннагу Кана
`Абдаан Шакуураа.*

«Слава Тому, Хто переніс уночі раба Свого з Мечеті Забороненої до Мечеті Віддаленої задля того, щоб показати йому частину знамень Наших. Ми благословили околиці її, і Він Всечуючий, Всевидячий! І Ми дарували Мусі Писання та зробили його прямим шляхом для синів Ісраїля: «Не беріть Покровителем нікого, крім Мене, о ви, нащадки тих, яких Ми врятували разом із Нухом! Воістину, він був вдячним рабом!».

Ільтіфат по відношенню до часу

Є багато різновидів коранічного ільтіфату, один з них стосується перекривання часів, таких, як минулий, теперішній і майбутній, коли вони зливаються воєдино. Тут ми маємо справу з Божественними вимірами часу й місця, які відмовляються бути прив'язаними до наших людських визначень. Коранічні вирази і фрази часто перестрибують між цими трьома людськими часовими сферами, не звертаючи уваги на наші земні норми й межі; вони вільні від земних обмежень та ігнорують межі, які ми накреслили для них у нашої обмеженій свідомості. Наступні аяти з Корану дадуть

нам відчуття того, яким чином ці часові рамки пере-
криваються і видаляються:

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُفِّقُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا
وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

«Якби ти бачив, як зупинять їх перед вогнем! І вони скажуть: «О, якби нас повернули назад! Ми не вважали б знамення Господа нашого за брехню і були б одними з віруючих!», (сура «Худоба», 6:27).

Хоча в цьому уривку йдеться про майбутній Суд-
ний День, у ньому використано минулий час для опису
цих подій.

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ

«Так Ми показали Ібрагіму царство небес і зем-
лі, щоб він був одним із впевнених», (сура «Худоба»,
6:75).

В цьому уривку йдеться про минуле діяння Го-
спода, але з використанням теперішнього часу (в ори-
гіналі).

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكَلَّمَا مَرْ عَلَىٰ مَلَأْ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا
مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ

«Він будував ковчег, і щоразу, коли проходила
повз нього старшина з народу його, то глузувала. Він
сказав: «Якщо ви глузуєте з нас, то поглузуємо з вас
і ми – так само, як ви глузуєте з нас!», (сура «Гуд»,
11:38).

Дія Ноя в минулому описана за допомогою ді-
єслова, використаного в теперішньому часі, тоді як

супутні дії інших описані з використанням минулого часу (в оригіналі).

Ільтіфат у знахідному відмінку

Однак, серед усіх різноманітних типів коранічного ільтіфату один є найбільш примітним і найбільше вартий нашої уваги, я би назвав його «граматичним ільтіфатом». Цей тип ільтіфату виявляється найбільш чітко в ситуаціях, у яких знахідний відмінок використовується несподіваним чином чи в несподіваному місці. Такі ситуації спантеличують незліченну кількість граматиків, у процесі їхньої роботи, оскільки вони мають стосунок до всіх лінгвістичних явищ у Корані, котрі відмовляються підкорятися невластивим для них людським правилам, і граматакам доводилося вгадувати граматичне виправдання для них, навіть якщо це вимагало іноді, щоби вони відходили від дійсного значення аята, який розглядався. Таким чином, поки граматики намагаються – хоча навряд чи їм коли-небудь це вдасться – зафіксувати граматичне формулювання для цього типу знахідного відмінка, я пропоную, замість блукання в граматичних лабіринтах, щоби ми класифікували цей феномен просто як «коранічний знахідний відмінок», чи «знахідний відмінок, заснований на ільтіфаті». Що стосується скептично налаштованих орієнталістів, котрі заявляють, що таке неочікуване й неканонічне використання в Корані знахідного відмінка є «помилками», то їхні, а також будь-яких інших скептиків, заяви легко й чітко можуть бути спростовані наступними міркуваннями:

(1) Коран передувє арабським граматичним правилам. У дійсності, саме Коран мотивував граматиків, філологів і риторів розробити граматичні правила, які

ми маємо сьогодні, і, якби не Коран, ці вчені не змогли б сформулювати такі правила на ранньому етапі в житті арабської мови. У підсумку, Коран є тим, що стоїть над правилами арабської граматики, а не правила арабської граматики стоять над Кораном.

(2) Якщо пророк Мухаммад, якому наші скептично налаштовані друзі-сходознавці приписують авторство Корану, припускався помилок в Книзі, тоді залишається питання, чому ж він не помилявся у повсякденній мові, яка записана в хадисах, котрі дійшли до нас? Хіба він прагнув би ретельніше виправляти помилки у своїй повсякденній мові, аніж в Корані, і це при тому, що вислови, які приписуються йому, в десятки разів більшого обсягу, ніж Коран, і хоча пророчі хадиси, котрі дійшли до нас, є плодом спонтанного повсякденного мовлення, за допомогою якого він звертався до людей, котрі оточували його? Хіба є хоч якийсь сенс у заявах, що коли він говорив імпровізуючи, його мова була бездоганною, а коли він усамітнювався і був далеко від спостережливих людських очей, укладаючи текст, котрий потім, нібито, приписував Богу, то його мова була сповнена помилок?

(3) Якби дійсно були помилки в Корані, то хіба сподвижники, котрі добре розбиралися в поезії й тонкощах красномовства, не були би здатними виправити ці помилки, і зробити так, завдяки цьому, щоби Коран дійшов до нас без помилок? Що навіть більш важливо, хіба такі помилки не відвернули б цих сподвижників від цієї нової релігії, божество якої не здатне оволодіти найпростішими правилами правопису й укладання текстів?

(4) Припускаючи в якості аргументу, що в Корані є помилки, в голові має виплисти те, що багато прикладів граматичного ільтіфату в Корані стосуються

вживання слова у знахідному відмінку (такі приклади, як перетворення суб'єкта в називному відмінку в реченні, як ось шамса машріка) – з фатхою – коли в нормі вони мають бути з доммою, і що помилки такого штибу є настільки очевидними, що навіть той, хто тільки починає вивчати арабську мову, і той ніколи не припустився б їх. Далі наводяться приклади такого використання знахідного відмінка:

- *Халідіна фіга абадан ва'да Аллагі хаккан*: «Вони будуть там довіку. Обіцянка Аллага – істина» (сура «Жінки», 4:122). Слово «обіцянка» (ва'д) стоїть радше у знахідному відмінку, ніж в називному, хоча воно є підметом в реченні «Обіцянка Аллага – істина».

- *Фа іннагу ріджсун ав фіскан ухїлла лі г'айрі Аллагі бігі*: «а ще м'яса заборонених тварин, забитих без згадки імені Аллага» (сура «Худоба», 6:145). Слово фіск, яке перекладається тут як «заборонене», вживається у знахідному відмінку, навіть при тому, що слово ріджс (дещо огидне) стоїть в називному відмінку, а обидва слова є частинами однієї й тієї ж фрази.

- *Валакад джа'ат русулуна ібрагіма білль-бушра к'алу саламан кала саламун*: «Наші посланці принесли Ібрагіму радісну звістку й сказали: «Мир!». Він сказав: «І вам мир!»» (сура «Гуд», 11:69). Перше вживання слова «салам» (мир) – у знахідному відмінку, тоді як друге – в називному, притому що з точки зору граматики конструкції є однаковими.

- *Заліка 'іса ібну мар'яма к'авла аль-хакк*: «Таким є Іса, син Мар'ям! Слово Істини...» (сура «Мар'ям», 19:34). Варто було б очікувати, що слово «кавл», як завжди, мало би вживатися в називному відмінку, але воно, натомість, вживається у знахідному відмінку.

- *Інна хадісі умматукум умматан вахідатан*: «Воістину, ця ваша релігія – релігія єдина» (сура «Пророки», 21:92). Хоча присудок іменникового речення, фраза «релігія єдина» (умма вахіда) в нормі мав би вживатися в називному відмінку, але ж він вживається у відмінку знахідному.

- *Ва ма джа'ала 'аляйкум фі аль-діні мін хараджін міллята абікум ібрагім*: «Такою є віра батька вашого Ібрагіма...» (сура «Хадж», 22:78). Слово мілла (кредо, віра, культ), як можна було би очікувати, мало би вживатися в називному відмінку, але тут воно вживається у знахідному. Зверніть увагу на те, як Асад тлумачить цю фразу, щоби в тлумаченні могло відобразитися «пояснення» використання в цьому місці знахідного відмінка.

- *Саламун кавлан мін роббін рахім*: «Милосердний Господь вітає їх словом: «Мир!». (сура «Йа сін», 36:58). Можна було би очікувати, що слово кавл буде вжито в називному відмінку, а не в знахідному. Те саме стосується й підкреслених слів у наведених нижче цитатах.

- *Калла іннага лаза назза'атан ліль-шава*: «Ні! Це – полум'я, яке здирає шкіру з голови». (сура «Сходи», 70:15-16).

- *Ва мізаджугу мін таснім 'айнан йаширабу біга аль-мукаррабун*: «Змішане вино з таснімом, звідки п'ють наближені!» (сура «Ті, що міряють неправдиво», 83:27-28).

- *Са йасла наран зата лагабін вамра'атугу хам-малята аль-хатаб*: «Увійде він у вогонь палаючий, а дружина його буде носити дрова! А на її шії – мотузка з волокон пальмових!» (сура «Пальмові волокна», 111:3-4).

І, нарешті, наявність не менш ніж п'ятнадцяти прикладів ільтіфату різних типів у маленькій ранній сурі, такий як сура «Аль-Мудассір» («Закутаний»), є ясним свідченням широти й значущості ільтіфату серед різних нових явищ, які виявляються в Корані. Це також вказує на масштаб лінгвістичного й риторичного шоку, який пережили ранні араби, коли вони вперше почули слова Одкровення.

Відкрита мова

Коран здивував арабів часів Пророка новим типом мови, яка була наділена багатьма аспектами, котрі перебували у цілковитій гармонії один з одним. Ця гнучка Божественна мова мала здатність залишатися живою впродовж сторіч у такому вигляді, що люди могли відкривати її значення, які не могли відкрити їхні пращури, з тієї причини, що їхня епоха володіла обмеженим знанням про реальність, або їхнє покоління мало обмежені знання, і це завадило їхньому пізнанню. В результаті, люди кожного покоління і, можливо, кожної культури й кожної країни, розуміють цю мову, дотримуючись власного стилю мислення, відкриттів, зроблених ними, і доступного для них знання. Я повинен визнати, що мені знадобилося багато часу, щоби оцінити мудрість Омара ібн аль-Хаттаба, який відмовився дозволити людям тлумачити Коран чи розпитувати про його значення. Омар був настільки наполегливим у цьому, що зайшов так далеко, що бив людей, шмагав їх канчуками і саджав у в'язницю за порушення цієї заборони. Абуль-Аббас передавав наступне: «Ми були в присутності Омара ібн аль-Хаттаба (нехай змилується над ним Аллаг), коли підійшла людина до нього і сказала: «О Повелителю правовірних,

чого стосується фраза аль-джаварі аль-куннас (сура «Скручування», 81:16)?». У відповідь Омар рубонув людину по тюрбану й той злетів з голови. Потім він сказав: «Ти що харіджит? Присягаюся Тим, Хто тримає в Своїх руках життя Омара ібн аль-Хаттаба, якби у тебе зараз нічого не було на голові, я би її відтяв!».

Виходячи з нашої обмеженої перспективи, інтерпретація Корану, яка прийшла з того періоду історії – періоду, під час якого жили Пророк та його сподвижники – була би безцінною скарбницею, яка містила б золоті ключі до світу лінгвістичних чудес, котрі приховані в Корані. Однак, виходячи з перспективи проникливості, якою відрізнялися такі люди, як Омар, це означало би вимкнення розуму людей більш пізніх часів, оскільки у них були б обмежені можливості для напруження своїх власних зусиль щодо тлумачення (Корану) й щодо виявлення коранічних чудес і таїнств. Окрім усього, як сказав сам пророк Мухаммад, Коран є книгою, чиї чудеса ніколи не закінчуються (ля танкаді аджа'їбу). Хто тоді, чи навіть у другому сторіччі гіджри, зважився б запропонувати нове тлумачення того чи іншого аяту, яке відрізнялося б від встановленого у першому сторіччі гіджри, в епоху таких яскравих сподвижників, як Омар? І наскільки більше коливалася б така людина, якби знала, що Омар чув про таке тлумачення, але нічого не сказав про нього?

Незліченні відкриття були зроблені до сьогоднішнього дня стосовно чудесних прозрінь Корану в царині наукових знань, йдеться про факти, які раніше не були відомі людям і які, з цієї причини, залишилися прихованими впродовж довгих сторіч, перебуваючи у затінку відкритої чи багатокомпонентної мови, якою ми розмовляємо. Однак, такі відкриття є просто ще одним плодом цієї особливої лінгвістичної риси Книги

Бога. Вони також є плодом шляхетних сподвижників, які зберегли Коран для нащадків не дозволяючи записувати його тлумачення. «Відкриті» або такі, що складаються з багатьох компонентів, слова чи вирази знаходяться в багатьох аятах, котрі належать до категорії муташибігат (тобто, алегоричних, див. суру «Родина Імрана», 3:7). Однак, вони не виявляються в тих аятах, котрі належать до категорії мухамм (засадничих або ж фундаментальних, котрі мають встановлене значення, ясних і однозначних за своїм сенсом), котрі стосуються засадничих аспектів вчення Корану про монотеїзм. Тлумачі легко можуть розрізняти, наприклад, значення багатозначного терміну ас-самад – який по-різному перекладається як «Вічний, Безпричинна Причина усього сущого» (Асад) і «Вічний, Абсолют» (Абдулла Юсуф Алі) – в сурі «Щирість» (112), оскільки його потенційні значення, якими різноманітними вони б не були, не відходять від сутності монотеїзму. Навпаки, проте, немає місця для розбіжностей в думках чи тлумаченнях по відношенню до виразів, які передують терміну ас-самад і тих, котрі йдуть після нього, таких як ахад («Єдиний Бог», «Єдиний»), лям йалід («не народжував») і лям йуляд («і не був народженим»), оскільки це стосується самої сутності монотеїзму, й тут немає місця для дебатів чи різноманітних інтерпретацій, незалежно від часу, місця й культури.

Фраза *Аллагу Акбар* є готовим прикладом того, що ми маємо на увазі під «відкритою мовою». Цей вираз, здебільшого, перекладається англійською мовою (й іншими мовами також, - Ред.) як «Бог Великий» чи «Бог Величний». Однак, жоден з цих виразів не є точним перекладом фрази *Аллагу Акбар*, оскільки слово *акбар* перекладається англійською мовою як «більший». Відповідно, точний переклад фрази *Аллагу Ак-*

бар – «Бог є Більшим». Незважаючи на ту обставину, що це суперечить лінгвістичним традиціям і вимагає, щоби після порівняльного прикметника йшла частка *мін*, «ніж», іслам залишив цей вираз відкритим, щоби дозволити людині самій завершити цей образ в залежності від того, яке завершення краще відповідатиме її обставинам. «Бог є Більшим...», ніж все: ніж будь-який смуток, ніж будь-яка радість, ніж будь-яке горе, ніж будь-яка пристрасть, ніж будь-який гнобителі і т.д. Якби, замість цього, використовувався вираз Аллагу аль-Акбар («Бог є Найбільш Великим») чи «Аллагу аль-Кабір» («Бог Великий»), то він був би самодостатнім і не мав би відкритого кінця та, як наслідок, він не залишав би більше ніякого простору для маневру нашої уяви чи для маневру наших думок. Фамільярність призвела до того, що ми втратили здатність уловлювати найбільш прекрасні аспекти новизни цього виразу, його сингулярність та відкритість. Ми звикли повторювати його й думати, що він означає тільки «Бог Великий», а це призвело до помилкових, спотворених перекладів цього виразу іншими мовами.

Найкращим мірилом багатства й багатозначності слова чи виразу є кількість інтонацій (модуляцій), які йому можна надати. Чим більшою кількістю способів можна модулювати (і'раб) слово чи вираз, тим яскравішим вони є, тим більше значень вони доносять, тим більш насиченими, багатими і влучними вони є. Коран перевершив і прозу, і поезію свого часу, вразив арабів сьомого сторіччя мовою, яка може відповідати часам, котрі змінюються, новим подіям і відкриттям, різним особистостям і еволюції людської думки, культури й знання. В результаті, люди беруть з Корану те, що їхні конкретні обставини й розуміння дозволяють взяти, і що підходить для їхньої конкретної доби, міс-

ця, оточення, ментальності й потреб. Однак, зміст самого Корану, як би не відрізнялися і варіювали умови, яким відповідає Книга, залишається самодостатнім на всі часи. Щедре забезпечення багатозначними словами й виразами в Корані, таким чином, дало арабам можливість збагатити свою літературу й поезію понад будь-яку міру.

Легко можна виявити цей тип відкритої мови в текстах Писань, які посилялися раніше, таких як Старий Заповіт (Ат-Таврат) і Новий Заповіт (Аль-Інджіль). Однак, ми не можемо досягнути цілісного, об'єктивного судження стосовно таких текстів, оскільки більшість з них, з тих, які є доступними для нас сьогодні, передані звичайними людьми чи, в кращому випадку, пророками, і тільки зрідка ми наштовхуємося на тексти, в яких Бог звертається безпосередньо (наприклад, окремі вірші, вкраплені тут і там в текст Старого Заповіту). Отже, у більшості випадків, ці тексти не є прямими словом Бога: безпосередньою мовою Небес. Радше, вони є, в кращому випадку, інтерпретацією Божих слів. Окрім того, ми не маємо цих текстів тими мовами, якими вони власне кажучи й посилялися. Тому, неважливо наскільки точним може бути переклад, він залишиться не більше, аніж особистою інтерпретацією тих виразів, відображатиме обмеженість і погляди перекладача на те, що він перекладає. Додайте до цього той факт, що переклади часто призводять до плутанини, особливо якщо перекладач є настільки чесним і об'єктивним, що не може свідомо перекладати темні місця тексту точною і ясною мовою, в результаті чого він вдається до використання стилю, який спантеличує, який просочує переклад туманностями чи незрозуміlostями, що може сприйматися нами як відкрита мова, хоча, у дійсності, це є просто незрозуміlostі. І,

нарешті, ми маємо труднощі з граматичними, словесними й культурними відмінностями між мовами, - з ними стикаються перекладачі, коли намагаються передати значення, виражені однією мовою, за допомогою іншої мови, яка має власні різноманітні правила, культурні асоціації й традиції.

У нас буде виправдання, наприклад, якщо ми будемо коливатися перш, ніж віднести туманний вираз зі Старого Заповіту, такий як «Ти влаштував хвалу, заради ворогів Твоїх» (Псалом 8:2), і чий арабський переклад звучить як *асса́ста хамдан бі сабабі аддаді́ка*, до прикладів відкритої мови, особливо зважаючи на той факт, що англійський переклад цієї фрази є більш недвозначним, ніж арабський. Мій власний переклад цієї фрази, який, як і решта перекладів, має свої недоліки, звучить так *ля к'ад аксабака а'да'ука кувватан* («Твої вороги збільшують Твою силу»), тоді як інший арабський переклад звучить так *та'азза́зта фі ваджгі хусу́міка* («Ти посилюєшся при вигляді Твоїх ворогів»), що є не таким двозначним, як процитований вище арабський переклад, але не таким ясним, як переклад англійський. У нас немає такої проблеми з Кораном, у якому Бог говорить від першої особи і який зберігся тією мовою, якою був посланий, в результаті чого ми не зобов'язані вдаватися до якихось мов-посередників, щоби збагнути його значення, як це відбувається у випадку з іншими посланими Писаннями.

Приклади відкритої мови в сурі «Аль-Мудассір» («Закутаний»)

Досі ми покладалися на суру «Аль-Мудассір» («Закутаний»; 74) у нашому аналітичному вивченні різних нових лінгвістичних явищ, які виявляються в

Корані. Ця сура надає нам численні приклади інноваційної мови, яка викликала суперечки серед коментаторів, філологів і граматиків, котрі виявили готовність до примноження тлумачень і граматичного аналізу. Якщо, більш того, ми візьмемо до уваги численні різноманітні прочитання Корану, визнані впродовж минулих сторіч у якості прийнятних, ми побачимо не менше 29 прикладів того, що я назвав терміном «відкриті» слова або вирази. Таблиця 5 показує у вигляді списку деякі з них, пропонуючи тільки по одному значенню для кожного.

«Відкриті» слова чи вирази	Переклад	Аят
<i>кум фа`анзір</i>	Вставай та застерігай!	2
<i>уа раббака факаббір</i>	Господа свого звеличуй!	3
<i>уар-руджза фахджур</i>	Уникай мерзоти!	5
<i>уа ля тамнун тастаксір</i>	не виявляй милості, маючи сподівання отримати ще більше!	6
<i>уа баніна шугудаа</i>	та синів, які знаходяться поряд із ним	13
<i>уа маххадту лягу тамхідаа</i>	для кого розкрив усе!	14
<i>калля</i>	Ні!	16
<i>ляууахатун лільбашар</i>	спляючи шкіру	29
<i>ліман ша`а мінкум ан йатакаддама ау йата`аххар</i>	тих серед вас, хто бажає йти вперед чи відступати назад	37
<i>іля асхабаль-йаміін</i>	окрім людей, які праворуч	39
<i>уа кунна нахуду ма`аль-ха`ідіін</i>	та разом з іншими вдавалися до пустослів'я	45

<i>ан йу`та сухуфаан мунашишара</i>	отримати розгорнуті сувої	52
<i>гува ахлут-такуа</i>	Гідний Він богобоязливості	56

Табл. 5. Деякі «відкриті» слова чи вирази з сури «Закутаний»

Якщо ми візьмемо паузу і замислимося над кожною з цих фраз і над кожним з виразів, ми зможемо розрізнити для себе численні виміри та нюанси, якими наділена кожна з них. Візьмімо, наприклад, першу фразу, *кум фа анзір*, яку Асад переклав як «встань і застерігай». Веління кум може мати низку різних значень. Воно може означати «встань», «підведись», «рухайся», «візьмись за роботу» чи «підготуйся». Що стосується веління *анзір*, воно може означати «донеси послання», «попередь про час суду, який насувається», «попередь про покарання в цьому земному житті» чи «попередь про проведення вічності у пекельному вогні». Подібним чином, остання фраза *гува аглут-такуа*, перекладена Асадом як «Той, Хто є гідним страху (Той, Хто є гідним того, щоб Його боялися)», сповнена різними потенційними значеннями. Іменник аглу може стосуватися сутності того, хто володіє, того, хто дає комусь, хто є гідним того, чи джерела, з якого вона витікає. Що стосується іменника *ат-таква*, то його семантичний ряд включає настороженість чи схильність боятися й уникати чогось, наприклад, ухилятися від Божої кари в День Суду завдяки нашій вірі в Нього. Це також може стосуватися профілактики або захисту, як у випадку Божого захисту людей від такої кари, в тому випадку, якщо вони вірять у Нього, чи Його захисту їх від зла цього земного падолу.

Багатство відкритої мови, яка виявляється в сурі «Аль-Мудассір», дає нам уявлення про те, наскільки цей тип мови, як на рівні окремих слів, так і на рівні виразів, домінує, як він виявляється також і в інших сурах Корану. Водночас, слід підкреслити, що відкритість цієї мови не означає, що існує небезпечний пролам в Корані, який міг би призвести до того, що зловмисники змогли б, озброївшись, спотворити його послання чи викривити його. Такі люди намагалися й намагаються зробити це вже не одне сторіччя, у дійсності, вони марно прагнуть зробити це й досі. Радше, ця відмінна риса збагачує значення, які доносяться Кораном, наділяючи їх більшою життєвістю й витонченістю сенсів з плином сторіч, у міру розвитку людського знання, і в міру того, як розвиваються й змінюються людські культури й середовище.

Різні способи читання Корану й відкрита мова

Існування визнаних варіантів читання Корану є однією з найбільш примітних ілюстрацій відкритої мови. Це, в дійсності, риса, яка не асоціюється більше з жодною іншою книгою в історії людства. Орієнталісти й інші їхні колеги здійняли гвалт стосовно цього чудесного аспекту мови Корану, вони пишуть об'ємні монографії про це і пропонують щедрі гранти тим, хто його досліджує, у сподіванні знайти підтвердження своєму скептицизму і сподіваючись підірвати авторитетність Корану й довіру до нього. Однак, якщо вони не припиняють бути чесними і не припиняють слідувати своїй власній науковій методиці, з якої ми, мешканці Сходу, здобули так багато користі, то вони змушені будуть визнати, що сім варіантів читання Корану є просто ще

одним чудесним аспектом мови цієї дивовижної книги.

Чи чули ви коли-небудь, щоби в одній книзі містилося декілька книг, чи про існування тексту, який можна було би читати більш, ніж одним способом, чи який доносив би більше одного значення, і щоби при цьому в ньому не було ніяких суперечностей чи невідповідностей між цими значеннями? Це не предмет суперечок серед мусульман. Радше, це питання розрізнення способів читання Корану, які були послані згори щоби збагатити мову Корану і його послання, полегшити його читання й висвітлити відкриту природу його мови таким чином, щоб це могло гармоніювати зі змінними часом і місцем. Сім способів читання Корану, таким чином, є додатковою рисою, яка є унікальною і властивою тільки для цієї книги. Якщо є якесь розходження серед філологів чи читачів стосовно цих способів читання, то це просто питання «вподобання», оскільки усі сім способів були послані згори:

Омар ібн аль-Хаттаб говорив: «Я почув, як Хішам ібн Хакім ібн Хаззам читає суру «Розрізнення» (Аль-Фуркан) і зовсім не так, як читаю її я, адже Посланець Аллага зачитував мені її раніше. Я вже був готовий поквипити його, але все ж таки дав йому час, щоб закінчити, а потім я схопив його за комір плаща й привів до Посланця Аллага й сказав: «Посланцю Аллага, я чув як він читає суру «Розрізнення» якось інакше, не так, як ти прочитав її мені». Посланець Аллага сказав: «Відпусти його. Читай!» І той знову почав читати її так, як і перше. Посланець Аллага сказав: «Вона так і була зіслана». Потім він сказав мені: «Читай!» Я прочитав і він сказав: «Вона так і була зіслана. Істинно, Коран був зісланий у семи літерах (варіантах прочитання). Читайте (з нього) те, що є для вас легким».

Тут важливо зазначити, що різні варіанти читання Корану – а їх є сім, за кількістю декламаторів, до яких сягають ланцюжки передавачів, на яких спираються ці способи читання – не повинні плутатися з «сімома літерами» (аль-хуруф ас-саб'а), згаданими в пророчому хадисі, який щойно був процитований, і які стосуються місцевих діалектів і відмінностей у вимові, що є пов'язаним з грамотністю й безграмотністю, молодістю й старістю. Цей момент з'ясовується в наступному хадисі:

Посланець Аллага одного разу зустрів Джибріля й сказав йому: «О Джибрілю, я був посланий до неосвічених людей, деякі з них є немічними й старими, інші – надто молодими, є серед них і служниці, й такі чоловіки, котрі ніколи не читали книжок у своєму житті». Джибріль відповів: «О Мухаммаде, Коран був посланий у семи варіантах вимови (чи «сімома діалектами»: буквально, в «семи літерах» – *аля саб'аті ахруф*). Тож нехай вони читають його будь-яким з цих семи способів».

Відкрита мова й наукові відкриття

Незліченні відкриття сьогодні робляться стосовно наукових прозрінь Корану в сфері, яка стосується саме наукових знань, які мають справу з фактами, раніше невідомими людству і які, з цієї причини, залишалися прихованими впродовж сторіч в тіні цієї потаємної й багатозначної мови, про яку ми оце говоримо. Завважте, що відкриття, такі як ці, є просто ще одним плодом цієї конкретної лінгвістичної риси Божественного Одкровення, і ми повинні відчувати заборгованість перед далекоглядними сподвижниками, котрі

зберегли Коран, не дозволяючи, щоби його тлумачення були записані для нащадків.

Ті, котрі прийшли після них (коментатори, а потім і перекладачі), намагалися розшифрувати чи пояснити те, що явно було вищим від їхнього розуміння, це призводило до спотворень сенсу і шкодило розумінню Корану людьми. Одна з дискусій, серед багатьох інших, стосувалася наступного прикладу:

وَيَوْمَ الْجِبَالِ يَحْشَرُهَا جَابِلَةٌ وَهِيَ كَأَنَّهَا مِزَاجٌ مِّنَ السَّحَابِ مَطَّعُ اللَّهِ
الَّذِي أَثْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ

«Ти побачиш, що гори, які ти вважав непо-
рушними, почнуть рухатися, наче хмари.
Таке творіння Аллага, Який зробив доскона-
лою кожен річ. Воістину, Йому відомо те, що
ви робите!», (27:88).

Коли я вперше замислився над цим аятотом, я був вражений тим, наскільки чітко він стверджує, що гори «обертаються» разом з обертанням Землі, подібно до того, як хмари пересуваються небом. Міркуючи над цим, мені, так сталося, довелося ознайомитися з ранніми тлумаченнями цього аяту, щоби подивитися, як їхні автори розуміли його у світлі обмежених знань тієї доби про Землю та її зв'язки зі Всесвітом. Тоді ніхто ще не знав, що Земля обертається, чи навіть те, що вона є сферичною. Окрім того, тільки відносно недавно геологи дізналися, що Земля складається з оболонок (шарів), дві з яких складають кору (тонку, в порівнянні з іншими, підлеглими шарами) і мантію (щільніший шар, який лежить під корою). Згідно з теорією тектонічних плит, земна кора рухається по мантії зі швидкістю кількох сантиметрів на рік, зумовлюючи тим самим дрейф континентів (дивіться праці про тео-

рію Альфреда Вегенера стосовно дрейфу континентів, яка була запропонована тільки у 1912 році і зазнавала сильної та жорсткої критики інших вчених доти, доки в 1950-х роках, вже після смерті вченого, не знайшла своє остаточне підтвердження).

Далі наводяться короткі результати спроб витлумачити аят 27:88 деякими найбільш ранніми тлумачами Корану:

- **Аль-Хазін:** «Гори рухаються подібно до хмар поки вони не падають на Землю і не сплющуються... Подібно, рух гір в День Воскресіння не можна буде сприйняти внаслідок їхнього величезного розміру, точно так само не можна сприйняти рух хмар з цієї ж причини».

- **Ат-Табарі** [Разом з Ан-Насаї, Ібн аль-Джаузі, Аз-Замахшарі та Аль-Куртубі]: «Повідомляється, що Ібн Аббас говорив, що слово джаміда у цьому аяті означає «твердий» або «той, що височіє». Що стосується фрази ва гійя тамурру марра ас-сахаб, то вона означає, що гори також будуть зібрані разом в День Суду, потім вони почнуть рухатися так, що той, хто побачить їх, подумає, зважаючи на велику їх кількість, що вони все ще стоять нерухомо, хоча вони рухатимуться».

- **Ар-Разі** [у згоді з Аль-Байдаві]: «Причина, з якої гори будуть сприйматися в День Суду як джаміда (це слово перекладене Асадом як «настільки тверді»), полягає в тому, що вони є велетенськими тілами, які будуть рухатися в унісон і швидко, а ті, котрі будуть дивитися на них, думатимуть, що вони є нерухомими, хоча вони будуть рухатися повз з великою швидкістю».

- **Абу Хаййян:** «Було сказано, що причина, з якої людина, котра дивиться на гори, буде думати, що вони «міцні» (джаміда), хоча вони й перебувають у русі,

полягає в тому, що хоча вони й рухаються, але сприйняття такої людини буде спотворене страхом Судного Дня. Іншими словами, вона буде не в тому розумовому стані, щоби з точністю визначити, що вони, насправді, не стоять на місці».

- **Ібн Касір:** «Тобто, ви побачите їх такими, наче вони є стаціонарними і незмінними, коли, у дійсності, вони пропливатимуть повз наче хмари, тобто, будуть зрушені зі своїх місць».

- **Аль-Фарра'** [разом з Аль-Ахфашем аль-Авса]: «Ці коментатори не дали пояснення цього аята».

Що непокоїть найбільше, так це те, що навіть деякі сучасні тлумачі Корану наполягають на тому, щоби зупинитися у тій точці, яка була досягнута сторіччя тому назад ранніми вченими, вдовольнитися тлумаченнями, зробленими у відповідності з їхніми дуже обмеженими знаннями, яких їм вдалося досягнути. Наприклад, якщо ми візьмемо добірку з десяти сучасних англійських тлумачень Корану (вісім з яких написані мусульманами, а два – немусульманами-сходознавцями), ми виявимо, що всі вісім тлумачень, написаних мусульманами (чи, радше, їхні праці можна назвати англійськими перекладами арабських тлумачень) вперто чіпляються за тлумачення, зроблені ранніми тлумачами (муфассірами).

В результаті, фраза *ва гійя тамурру марра ас-сахаб* (переміщуються, наче хмари) не була залишена такою, якою вона є. У цьому тлумаченні, вважалося необхідним перенести її в майбутнє, цей крок зробив її справжнє значення повністю недоступним для англійського читача. Тим не менш, кожен з перекладачів наполягає на тому, що правильно читати цей аят: «будуть рухатися», а не рухаються чи проходять повз.

Розглядаючи цей приклад далі, навіть сучасні перекладачі Корану потрапили в пастку окремої й дивної суперечності перекладаючи дієслово у фразі *тахсабу-га* (ти їх вважаєш, думаєш, що вони є) в майбутньому часі, замість теперішнього часу. Дієслівна фраза *тахсабуга* стосується нинішньої дії, а не майбутньої, тому позбавлено сенсу перекладати її в майбутньому часі. Тим не менш, більшість сучасних перекладачів погоджуються перекладати це дієслово саме в майбутньому часі. Деякі переклади (як ось Хіляля й Хана), у спробі уникнути суперечності, спотворюють значення аяту навіть більше, перекладаючи як цю фразу (*тахсабуга*), так і наступну (*ва гійя тамурру марра ас-сахаб*) в майбутньому часі: «І ти побачиш гори, й будеш думати, що вони міцні, але вони будуть переміщуватися повз, наче пропливаючі хмарини». [Підкреслення додано].

На щастя, не мусульманин, британський сходознавець Річард Белл був вільним від впливу ранніх тлумачів, коли виконував свій переклад Корану (закінчений в 1937 – 1939). Він дивився на текст, якщо не очима сучасності, то, принаймні, очима, які бачили правила арабської граматики. Тому, зважаючи тільки на ці правила, він переклав цей аят використовуючи теперішній час, а не майбутній, і, таким чином, зробив точний і правильний переклад: «*І людина бачить гори явно міцними, хоча вони переміщуються наче хмари*».

За Річардом Беллом пішов перекладач-мусульманин Мухаммад Мармадюк Піктхолл, чий англійський переклад Корану був вперше виданий у 1930 році (хоча виправлене видання, яке вийшло друком у 2002, було обране для цього прикладу). Піктхолл перекладає аят таким чином: «І ти бачиш гори і вважаєш, що вони є

міцними й нерухомими, тоді як вони ширяють, наче хмари».

У підсумку, наведений вище приклад надає нам чітку картину того, наскільки примітний і чудесний аспект Корану продовжував бути невиявленим, не відкритим, коли деякі його перекладачі англійською мовою вирішили наслідувати тлумачів, котрі жили сторіччя тому назад, і це незважаючи на той факт, що ті спиралися на своє розуміння і на свої обмежені знання, доступні їм, коли вони жили.

І, нарешті, я повинен визнати, що у міру того, як я закінчував свою першу подорож у вивченні чудесного новаторства в мові Корану, я розумів, що це була людська «пригода» відкриття, яке, як і всі людські почи-нання, залишається слабким і спотвореним, незалежно від того, наскільки науковими, академічними чи об'єктивними вони можуть бути і незважаючи на те, наскільки високими ідеалами можуть надихатися ті, хто їх здійснює. Жодна людська спроба пізнати Божественну мову Корану ніколи не буде гідною того, щоб її описали як щось більше, ніж «пригоду» (авантюру). Наскільки більш слабкою й більш помилковою буде така спроба, коли її предметом є досконалі Божественні вирази, котрі не страждають від яких би то не було недоліків чи слабкості і яких не торкається навіть тінь помилки чи брехні?

Божественний виклик арабам часів Пророка «... то принесіть одну суру подібну до цієї...» (Абдулла Юсуф Алі) (сура «Корова», 2:23) ще й досі залишається в силі, наче Коран був зісланий тільки вчора. І не-

має різниці, які генії прикрашали собою світ впродовж минулих сторіч, нікому й нічому не вдалося похитнути авторитет Корану й домогтися успіху в тій справі, про яку йдеться в цьому аяті.

Наукове видання

Бассам Саїї

Чудесна мова Корану.
Свідчення Божественного походження

Переклад з англійської: Юрій Косенко
Редагування тексту: Петро Микитюк

Підписано до друку 18.01.2023 р.
Формат 84х108.16. Гарнітура «Georgia»
Друк офсет. Папір офсет.
Ум.-друк. арк. 50,4. Обл.-вид. арк. 24,86.
Тираж 500 прим.

ФОП Зеленський В.Л.
08131, Київська обл., Бучанський р-н,
с. Софіївська Борщагівка, вул. Лугова, 19.
Тел.: (050) 352-71-85
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Серія ДК №4878 від 06.04.2015 р.

Це дослідження ілюструє, чому мова Корану є дивовижною, унікальною та є доказом його божественного авторитету. Автор порівнює мову Корану з мовою доісламської поезії, словами Пророка (хадисами) і мовою арабів як у минулому, так і сьогодні, щоб продемонструвати, що хоча Коран був посланий арабською мовою водночас це була абсолютно нова арабська. Початкова та рання мусульманська аудиторія вважала це чудом і реагувала на слова, звуки, ритми Корану тощо відповідно до глибшого усвідомлення його краси та величі, які важко вловити сучасним вухом, незважаючи на те, що воно оточене всім арсеналом словників і досліджень.

Автор намагається зняти цю завісу і презентувати Коран читачам так, ніби чує його вперше, оживити щось із цього дива. Роблячи це, він скеровує читачів оцінити красу Корану, глибше зануритися в нього та мати чіткіше розуміння його структури та плинності. Приділяючи особливу увагу сурі «Аль-Муддассір», щоб обґрунтувати свій аналіз, Са'ї оживляє Одкровення, щоб продемонструвати, що кожна сура має відмінні риси та характеристики, які роблять її унікальною в дизайні та масштабі цілого.